

Living on the Edge of Suspension: A Phenomenological Study of Street and Working Children in Yasouj City

Mostafa Amini Khoo

PhD Student in Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Human Sciences,
Yasouj University, Yasouj, Iran (amini1368.ma@gmail.com)

Siroos Ahmadi (Corresponding Author)

Professor of Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Human Sciences, Ya-
souj University, Yasouj, Iran (sahmadi@yu.ac.ir)

Abstract

Millions of children worldwide engage in street labor instead of attending school, with a significant number involved in hazardous occupations. This complexity highlights the importance of understanding children's lived experiences within specific social contexts. This study aims to explore the lived experiences of working children in the socio-cultural setting of Yasouj, to gain insight into their inner worlds and challenges. The study utilized a qualitative approach with a phenomenological method. Ten working children were selected as participants through purposive sampling. Data were collected through in-depth semi-structured interviews and analyzed using Colaizzi's technique. Analysis revealed five core themes: 1) Autonomy and competence: the struggle to achieve independence and protect oneself from humiliation. 2) Occupational vulnerability and hardship: enduring physical risks, traffic accidents, and street violence. 3) Social stigma and public hostility: facing cultural exclusion, labeling, and dehumanizing perceptions. 4) Dialectic of work and family: taking on breadwinner or caregiver responsibilities due to poverty, illness, or unstable parental structures. 5) Aspirations and hope for advancement: using material and educational dreams as coping mechanisms for resilience and finding meaning in everyday struggles. The fundamental structure of these children's lived experiences reflects a state of marginal suspension, where they are caught between family obligations and the desire for autonomy. These children simultaneously are both victims and agents; as structural constraints push them into street while they actively strive to maintain their dignity through street smartness and hope for a better future.

Keywords: Working Children, Live Experience, Resilience, Social Exclusion

Social Problems of Iran, Vol. 17, No. 2, Summer 2026

Received: 05/03/2026

Accepted: 03/05/2026

Pages 53-88

Extended Abstract

1. Introduction

Child labor is a multifaceted social problem with profound global, regional, and local implications, representing a critical challenge to human dignity and child welfare in developing societies. According to UNICEF (2025), approximately 138 million children worldwide are engaged in street labor instead of receiving formal education, and more than half are involved in hazardous occupations that severely jeopardize their physical, cognitive, and moral development. In Iran, while official statistics remain elusive due to the informal nature of child labor, estimates suggest that nearly two million children are engaged in labor, ranging from waste picking to street vending in urban centers. Sociologically, these children are divided into two primary categories: children on the street—who maintain family ties and work to support household income—and children of the street—for whom the street has become a primary home following the severing of family ties. Yasouj, the capital of Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province, has witnessed a rise in child labor driven by rapid intra-provincial rural migration, unbalanced urban development, and shifting socioeconomic structures. Despite this, most Iranian studies have focused on major metropolises such as Tehran or Mashhad, leaving a knowledge gap regarding working children in culturally distinct, smaller provincial capitals like Yasouj, where traditional tribal networks intersect with modern urban expansion. This study explores the lived experiences of these children using a descriptive phenomenological approach to uncover their inner worlds, daily struggles, and agency. The conceptual framework integrates key theories: Oscar Lewis's (1966) Culture of Poverty for understanding adaptive survival behaviors; Travis Hirschi's (1969) Social Bond Theory for analyzing the erosion of family and school ties; Albert Bandura's (1977) Social Learning Theory for conceptualizing the street as an informal shadow classroom; and Social Exclusion Theory (Walker, 1997) for highlighting the multidimensional deprivation that traps these children on society's margins. By synthesizing these perspectives, the study seeks to answer how working children in Yasouj perceive their daily realities and what strategies they employ to maintain their human dignity in a state of social suspension.

2. Methodology

Using a qualitative phenomenological design, this study seeks to uncover the essential structure of the participants' lived experiences and subjective perceptions. The participants were ten working children (aged 9 to 15) in Yasouj, specifically those working at intersections, gas stations, and public squares, who were selected through purposive sampling. Data were collected through in-depth, semi-structured interviews lasting 45 to 80 minutes each and conducted between October and December 2025. Interviews were held in locations chosen by the participants, such as public parks, quiet work sites, or cafes, to promote trust, safety, and comfort. The

collected data were analyzed using Colaizzi's (1978) seven-step method: (1) transcribing audio records; (2) extracting significant statements; (3) formulating meanings; (4) categorizing them into thematic clusters; (5) developing a comprehensive description; (6) analyzing representative symbols and metaphors; and (7) identifying the fundamental structure through final validation. To ensure trustworthiness, several criteria were applied, including prolonged field engagement, maximum variation sampling across ages and work locations, and participant validation through member checking. Ethical considerations—including participant anonymity, informed assent from children, parental consent where feasible, and the right to withdraw—were strictly prioritized throughout the research process.

3. Findings

The qualitative analysis of the lived experiences of working children in Yasouj revealed a complex, interconnected structure of core themes that defined their daily reality. Central to their experience is a profound struggle for autonomy and competence, in which children perceive street labor not merely as a symbol of victimhood, but as a strategic pathway toward economic independence and self-worth. Participants such as Sohrab and Matin described having money in their own pocket as a symbolic shield against social humiliation and a means of gaining immunity from adults' forced orders of adults, reflecting high agency under structural constraints. Through street smartness, labor is transformed into active agency rather than passive begging. However, this pursuit of autonomy is constantly threatened by occupational vulnerability and hardship, characterized by acute physical, environmental, and security risks. Children endure extreme seasonal weather conditions—cracked hands during freezing Yasouj winters and exhaustion during scorching summers—while facing constant dangers from heavy traffic, vehicular accidents, and street violence. A chilling concern expressed by younger participants such as Ayyan was the fear of kidnapping or organ trafficking by strangers in suspicious vehicles, emphasizing a total absence of basic physical security. Sasan highlighted the physical strain of reaching high SUV windows to clean glass, serving as a constant reminder of the limitations imposed by age within an adult-dominated labor space. Beyond physical pain, social stigma and public hostility emerged as a pervasive psychological burden. Children reported being routinely labeled by passersby as beggars, thieves, or jinns, while also experiencing dehumanizing behavior such as having dirty water splashed on them or having their hands intentionally trapped in car windows. The persistent anxiety of being recognized by schoolteachers or classmates—and the associated fear of losing face—further deepens their socio-cultural exclusion. Matin's explicit refusal to be photographed out of fear that schoolmates might identify him illustrates the intense emotional tension existing between formal schooling, social identity, and street labor. This dynamic is inextricably bound to the dialectic of work and family, wherein the family functions simultaneously

as a primary push factor and a locus of dependency. Many children prematurely assumed the role of household breadwinner due to a father's illness, addiction, imprisonment, or death. Paradoxically, for some participants, the street served as an emotional refuge from conflict-ridden home environments; Ayyan noted that his mother's explosive anger drove him to the street, where he felt safer and more relaxed. Yet, their economic independence remains fragile, as severe illness or injury forces them back into complete parental dependence, illustrating an autonomy born of structural necessity. Despite these overwhelming adversity structures, aspirations and hope function as indispensable psychological survival mechanisms and sources of resilience. Their future dreams—ranging from material goals like owning a motorcycle to ambitious professional aims like becoming doctors or engineers—are deeply altruistic. For example, Iman expressed a desire to achieve economic success specifically so he could establish support networks for other street children, marking a transformational shift from being a passive victim of circumstances to becoming an active protector and advocate for his peers.

4. Conclusion

The fundamental structure characterizing the lived experience of working children in Yasouj is conceptualized as living on the edge of suspension. This essence captures an existential state of being permanently suspended between childhood and adulthood, between family obligation and personal independence, and between social invisibility and public stigma. In the specific socio-cultural landscape of Yasouj—where traditional tribal ties intersect with rapid modernization and visible class disparities—street labor constitutes a deeply emotional experience marked by shame, forced psychological maturation, and remarkable personal resilience. The study concludes that these working children are not merely passive victims of socio-economic breakdown, but active social agents who use street smartness to protect their human dignity. While structural poverty pushes them onto the streets, they actively resist the internalizing effects of the culture of poverty through forward-looking aspirations and self-definition as competent workers. The policy recommendations call for multi-systemic interventions: first, strengthening macro-level social security safety nets (for example, targeted poverty alleviation and parental healthcare) to prevent children from becoming premature breadwinners; second, establishing trauma-informed, resilience-based psychological counseling within local community centers; and third, expanding flexible digital education access and alternative learning programs for working children to maintain their educational ties and prevent them from being permanently absorbed into the high-risk informal underground economy.

Keywords: Working children; Lived experience; Autonomy; Resilience; Social exclusion; Suspension.

زندگی در حاشیه توقف:

مطالعه پدیدارشناختی کودکان کار و خیابان در شهر یاسوج

مصطفی امینی خو^۱ سیروس احمدی^۲

چکیده

میلیون ها کودک در سراسر جهان به جای تحصیل، در خیابان ها مشغول کارند و بخش اعظم آنان در مشاغل مخاطره آمیز فعالیت می کنند. این امر ضرورت درک «تجربه زیسته» آنان را در بسترهای مختلف اجتماعی مضاعف می کند. پژوهش حاضر به دنبال آن است که تجربه زیسته کودکان کار را در شهر یاسوج مطالعه و تصویری از دنیای درونی و چالش های آن ها ارائه نماید. این مطالعه با رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی انجام شد. مشارکت کنندگان، ۱۰ نفر کودکان کار بودند که به روش نمونه گیری هدفمند انتخاب شدند. داده ها از طریق مصاحبه های عمیق نیمه ساختاریافته جمع آوری و با استراتژی کولایزی تحلیل شدند. تحلیل داده ها منجر به استخراج پنج مضمون اصلی شد: (۱) خودمختاری و کفایت: تلاش برای کسب استقلال و مصونیت از تحقیر، (۲) آسیب پذیری و مشقت شغلی: تحمل هزینه های سنگین جانی، تصادفات و خشونت های خیابانی، (۳) ننگ اجتماعی و خصومت عمومی: تجربه طرد فرهنگی، برچسب زنی و نگاه های غیرانسانی جامعه، (۴) دیالکتیک کار و خانواده: ایفای نقش سرپرست به دلیل فقر، بیماری یا فقدان ساختار والدینی و (۵) آرزوها و امید؛ راهگشای پیشرفت: استفاده از رؤیاهای مادی و تحصیلی به عنوان راهبردی برای تاب آوری و معنابخشی به رنج های روزمره. ساختار بنیادی تجربه این کودکان بیانگر پدیده ای به نام «زندگی در حاشیه توقف» است؛ وضعیتی که در آن کودک در تعلیق میان اجبار خانوادگی و میل به خودمختاری قرار دارد. این کودکان هم زمان قربانی و کنشگر هستند و اگرچه تحت فشارهای ساختاری به خیابان رانده شده اند، اما از طریق راهبردهای زنگ بودن و امید به آینده، برای کرامت انسانی خود مبارزه می کنند.

کلیدواژگان: کودکان کار، تجربه زیسته، خودمختاری، تاب آوری، طرد اجتماعی، تعلیق.

۱. دانشجوی دکتری جامعه شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران/ amini1368.ma@gmail.com
 ۲. استاد جامعه شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران (نویسنده مسئول)/ sahmadi@yu.ac.ir

۱. مقدمه و بیان مسئله

اگرچه کار و اشتغال در تمام فرهنگ‌ها پدیده‌ای ارزشمند است، اما انجام آن توسط کودکان در شرایطی که به لحاظ ذهنی، جسمی، اجتماعی یا اخلاقی مضر باشد، آنان را از حضور در مدرسه محروم کند و یا باعث ترک زودهنگام مدرسه گردد، یک مسئله مهم اجتماعی است. کودکان کار در کشورهای مختلف جهان به‌ویژه، در حال توسعه در حال گسترش است و گستره‌ای از فعالیت‌ها را دربر می‌گیرد. کودکان کار در روستاها بخشی از فعالیت‌های کشاورزی هستند و به‌ویژه دختران در مشاغل خانگی حضور پُررنگی دارند (گویال، ۲۰۲۵). اما وجه «مسئله‌مند» این پدیده به‌ویژه زمانی است که آن‌ها در خیابان و بدون حمایت و کنترل، اقدام به کار می‌کنند و در مشاغلی چون گل‌فروشی، زباله‌گردی، دست‌فروشی، شیشه‌پاک‌کنی، جمع‌آوری ضایعات، وزن‌کشی، باربری، تکدی‌گری و غیره، برای کسب درآمد به فعالیت می‌پردازند. کودکان کار را از منظر جامعه‌شناختی می‌توان برحسب «کودکان در خیابان»^۱ و «کودکان خیابان»^۲ از یکدیگر تفکیک نمود.

«کودکان در خیابان» برای کار و کمک به معاش خانواده در خیابان حضور می‌یابند، اما پیوندهای خانوادگی و سرپناهی برای بازگشت دارند (عظیم‌زاده اردبیلی، ۱۳۸۲). در مقابل، «کودکان خیابان» کودکانی هستند که خیابان را خانه و پناهگاه اصلی خود می‌دانند و پیوندشان با خانواده به‌طور کامل یا تا حد زیادی گسسته شده است (تلوزاد، ۱۳۸۷). این تفکیک از آن جهت حائز اهمیت است که هر گروه، سطوح متفاوتی از گسست اجتماعی را تجربه کرده و نیازمند راهکارهای حمایتی متمایزی هستند.

حسب گزارش یونیسف (۲۰۲۵)، بالغ بر ۱۳۸ میلیون نفر کودک در سراسر جهان به‌جای تحصیل، در خیابان‌ها مشغول کار هستند. نگران‌کننده‌تر آن‌که بیش از نیمی از این جمعیت در مشاغل مخاطره‌آمیز که سلامت و رشد اخلاقی آنان را تهدید می‌کند، مشغول به فعالیت هستند (پورمحمدگلزاری نوبر و همکاران، ۱۴۰۲؛ پیرخندان و همکاران، ۱۴۰۰).

در ایران نیز، پدیده کودکان کار گسترش یافته است. اگرچه، آمارهای رسمی دقیقی از این پدیده در دسترس نیست؛ اما حسب برخی مستندات، تعداد آن‌ها تا دو میلیون نفر برآورد می‌شود (همشهری آنلاین، ۱۴۰۳؛ عامری سیاهویی، ۱۴۰۳؛ عرشی و همکاران، ۱۳۹۹). شواهد

1. Goyal

2. Children on the Street

3. Children of the Street

میدانی به ویژه در کلان شهر تهران، بیانگر شیوع اشکال بد کار نظیر زباله گردی و دست فروشی است (عامری سیاهویی، ۱۴۰۳؛ عرشی و همکاران، ۱۳۹۹).

پدیده کودکان کار در سطح جهانی از منطبق های اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی متفاوتی پیروی می کند. در نیجریه، نظام «المجیری»^۱ میلیون ها کودک را تحت عنوان آموزش (قرآنی) به تکدی گری در خیابان ها وامی دارد (پویش ملی برای مهار گدایی خیابانی، ۲۰۲۰). در غنا، باورهای فرهنگی خاص در مورد «تقدس دوقلوها»، مادران را به همراه فرزندان شان به خیابان می کشاند تا از آنان در برابر بیماری محافظت شود (آگی مانگ^۲ و همکاران، ۲۰۲۰). در کلان شهرهای هند و اندونزی، عمدتاً شهرنشینی سریع، فقر گسترده و فروپاشی اقتصادی است که کودکان را به زندگی در فضاهای عمومی مانند ایستگاه های قطار و کار در شرایط پُرخطر سوق می دهد (ایمودو، ۲۰۲۴).

اشتغال کودکان در شرایط مضر، پیامدهای بی شماری به همراه دارد. زندگی در خیابان، کودکان را در معرض فرایند پیچیده ای از «طرد اجتماعی» قرار می دهد (قاسم زاده، ۱۳۸۴؛ نویل، ۲۰۰۷). علاوه بر فرسایش جسمی، این کودکان با آسیب های روانی همچون اضطراب، افسردگی و تحقیر مواجه اند (پیرخندان و همکاران، ۱۴۰۰). حضور در محیط های پُرخطر، آنان را قربانی خشونت، بهره کشی جنسی و رفتارهای بزهکارانه می کند (وامقی و همکاران، ۱۳۹۲). تجربه مداوم طردشدگی، خشونت و ناامنی، به «ترومای پیچیده»^۳ و «آنگ درونی شده»^۴ منجر می شود (ملکی، ۱۳۸۶؛ رضا زاده، ۲۰۲۲).

محرومیت از تحصیل و ترک تحصیل زودهنگام نیز به عنوان یکی از جدی ترین پیامدها، فرصت مهارت آموزی و رشد شناختی را از آنان سلب کرده و در نهایت، با ناتوانی در یافتن شغل مناسب در بزرگ سالی، چرخه فقر را بازتولید می کند (پیروزیان و همکاران، ۱۴۰۲؛ طلایی و همکاران، ۱۳۹۴). همچنین، محرومیت از مسیرهای قانونی برای بقا، کودکان را به سمت اقتصاد غیررسمی و فعالیت های مجرمانه سوق می دهد. این فرایند که از آن به «جنایی سازی بقا»^۵ نام برده می شود (سازمان جهانی بهداشت، ۲۰۰۶)، کودکان کار را در تقابل با نظام قضایی

1. Almajiri

2. Agyemang

3. Imoudu

4. Nevile

5. Complex Trauma

6. Internalized Stigma

7. Criminalization of survival

قرار داده و باعث می شود برای کسب درآمد به خرید و فروش مواد مخدر و سرقت روی آورند (رضازاده، ۲۰۲۲).

از سوی دیگر، در ادبیات جامعه شناسی بر این امر تأکید می شود که کودکان کار متأثر از چه عواملی است؟ شکل گیری و تداوم کودکان کار ریشه در شبکه ای درهم تنیده از عوامل اقتصادی، خانوادگی و ساختاری دارد که محصول برآیند «عوامل رانش»^۱ (دورکننده از خانه) و «عوامل کشش»^۲ (تسهیل کننده بقا در خیابان) است (موران و مورا کاسترو،^۳ ۱۹۹۷). در رأس عوامل رانش، فقر و نیاز مالی خانواده قرار دارد؛ عاملی که کودکان را ناگزیر به کار برای تأمین معاش و جبران بیکاری یا درآمد پایین والدین می کند (پورمحمدگلزاری نوبر و همکاران، ۱۴۰۲؛ اونق و همکاران، ۱۴۰۲).

هم زمان، نابسامانی های خانوادگی نظیر اعتیاد و خشونت والدین (وامقی و همکاران، ۱۳۹۲؛ حیدری و همکاران، ۱۴۰۴)، در کنار عوامل فرهنگی و جمعیتی مانند پُرجمعیت بودن خانواده ها و مهاجرت، کودکان را به سمت خیابان و کار سوق می دهد (همان). در سطح ساختاری نیز، ضعف قوانین حمایتی، فقدان مدارک هویتی برای کودکان مهاجر و وجود مافیای پیمانکاری در مشاغل نظیر مدیریت پسماند، بستر استثمار و تداوم کودکان کار را فراهم کرده است (احمدی، ۱۴۰۲؛ عامری سیاهویی، ۱۴۰۳). درنهایت، ساختارهای فرهنگی مانند «فرهنگ ترخم و کمک به نیازمندان» که ریشه در باورهای مذهبی دارد، به عنوان یک عامل کششی عمل کرده و تداوم تکدی گری را تسهیل می نماید (رضازاده، ۱۴۰۱).

کودکان کار یک پدیده چندبُعدی است که با به چالش کشیدن کرامت انسانی میلیون ها کودک، نابرابری های بین نسلی و محرومیت ساختاری را بازتولید می کند. این واقعیت، ضرورت انجام پژوهش های عمیق تر برای درک «تجربه زیسته» این کودکان در بسترهای مختلف اجتماعی را دوچندان می کند.

یاسوج، مرکز استان کهگیلویه و بویراحمد به دلیل نرخ بالای مهاجرت های درون استانی به ویژه از روستا به شهر، توسعه نامتوازن شهری و تغییرات سریع ناشی از نوسازی در ساختار اجتماعی - اقتصادی، شاهد شیوع گسترده پدیده «کودکان کار» در سال های اخیر بوده است. این امر باعث می شود این شهر بستری مناسب برای مطالعه «کودکان کار» محسوب

1. Push Factors

2. Pull/Permissive Factors

3. Moran & Moura Castro

گردد. براین اساس، پژوهش حاضر به دنبال آن است که با استفاده از یک رویکرد تفسیرگرایانه و با نگاهی از درون، «تجربه زیسته» «کودکان کار» را در بستر اجتماعی - فرهنگی شهر یاسوج مطالعه کرده و با نزدیک شدن به دنیای این کودکان و شنیدن صدای آن‌ها، تصویری روشن‌تر از این پدیده ارائه نماید.

۲. چارچوب مفهومی

اسکار لوئیس^۱ (۱۹۶۶) در تلاشی فراتر از تحلیل‌های صرفاً اقتصادی، استدلال کرد که فقر مزمن یک خرده‌فرهنگ با سازوکارهای انطباقی و الگوهای رفتاری خاص خود را تولید می‌کند. این «فرهنگ فقر» که در پاسخ به شرایط ساختاری ناامیدکننده شکل می‌گیرد، از طریق جامعه‌پذیری بین‌نسلی منتقل می‌شود. ویژگی‌های کلیدی آن شامل احساس درماندگی و به حاشیه رانده شدن، ناتوانی در به تعویق انداختن لذت‌ها (گرایش به زندگی در لحظه)، بی‌اعتمادی عمیق به نهادهای رسمی (پلیس، دولت، نظام آموزشی) و ساختارهای خانوادگی ضعیف است.

این ساختارهای ضعیف، فرد را در وضعیتی قرار می‌دهند که احمدی و همکاران (۱۴۰۳) آن را «بی‌آوری»^۲ می‌نامند؛ یعنی فقدان تکیه‌گاه و پشتوانه‌ای که منجر به پذیرش ناگزیر شرایط آسیب‌زا و فرسایش قدرت انتخاب فرد می‌گردد. در چارچوب پژوهش حاضر، نظریه فرهنگ فقر کمک می‌کند بفهمیم چرا کارکردن در سنین پایین برای این کودکان نه یک انتخاب، بلکه یک هنجار پذیرفته شده و راهبردی برای بقا در یک محیط بی‌ثبات است. این نظریه، پس زمینه فرهنگی‌ای را ترسیم می‌کند که تجربه زیسته روزمره «کودکان کار» در آن معنا می‌یابد و افق آینده آن‌ها را محدود می‌سازد.

در نقطه مقابل رویکردهای آسیب‌شناسانه که کودک را موجودی منفعل و قربانی شرایط می‌دانند، نظریه تاب‌آوری بر ظرفیت‌های انسانی برای سازگاری موفقیت‌آمیز علی‌رغم قرارگرفتن در معرض ناملایمات شدید، تأکید می‌کند (مستن، ۲۰۰۱^۳). تاب‌آوری یک ویژگی ذاتی و ثابت نیست، بلکه فرایندی پویاست که از تعامل بین عوامل فردی (مانند خوش بینی و خودکارآمدی)، خانوادگی (وجود حداقل یک حامی بزرگسال) و اجتماعی (شبکه‌های

1. Oscar Lewis

2. Helplessness

3. Masten

حمایتی همسالان یا سازمان‌های مردم‌نهاد) نشئت می‌گیرد. این نظریه برای یک پژوهش پدیدارشناسانه اهمیت حیاتی دارد، زیرا اجازه می‌دهد به جای تمرکز انحصاری بر آسیب‌ها، به دنبال کشف منابع قدرت، راهبردهای مقابله‌ای خلاقانه و معنایی بود که کودکان کار به کنش‌های خود برای بقا می‌بخشند. این نظریه، تجربه زیسته آن‌ها را نه به عنوان یک داستان صرفاً «تراژیک»، بلکه به عنوان روایتی از مقاومت، عاملیت و تلاش برای حفظ کرامت انسانی بازخوانی می‌کند.

تراویس هیرشی^۱ (۱۹۶۹) این سؤال اساسی را مطرح کرد: چرا اکثر مردم مرتکب جرم نمی‌شوند؟ پاسخ او در وجود پیوندهای اجتماعی قوی نهفته است که افراد را به جامعه متعارف متصل نگه می‌دارد. این پیوندها چهار بُعد دارند: «دل‌بستگی» به افراد مهم مانند والدین؛ «تعهد» به اهداف متعارف مانند تحصیل و شغل؛ «درگیری» در فعالیتهای سازنده؛ و «باور» به مشروعیت هنجارهای اخلاقی جامعه. در مورد «کودکان کار»، فرایندهایی چون فروپاشی خانواده، فقر مطلق، خشونت خانگی و طرد از سیستم آموزشی، این پیوندهای حیاتی را تضعیف یا به کلی قطع می‌کنند. این گسست، در تجربه زیسته کودک به شکل احساس انزوا، بی‌اعتمادی و ره‌اشدگی مطلق نمود می‌یابد و او را در خلأ هنجاری قرار می‌دهد که در آن، تأثیرپذیری از خُرده‌فرهنگ‌های خیابانی و انحرافی به شدت افزایش می‌یابد.

آلبرت بندورا^۲ (۱۹۷۷) نشان داد که بخش بزرگی از رفتارهای انسانی از طریق مشاهده، تقلید و تقویت، آموخته می‌شوند. خیابان برای کودکانی که از نهادهای جامعه‌پذیری اولیه (خانواده و مدرسه) طرد شده‌اند، به یک «کلاس درس» جایگزین تبدیل می‌شود. در این محیط، آن‌ها با مشاهده رفتار دیگر کودکان، همسالان بزرگ‌تر یا بزرگسالان، مجموعه‌ای از مهارت‌ها و رفتارها را فرا می‌گیرند؛ از راهبردهای بقا مانند تکدی‌گری مبتکرانه و یافتن کارهای موقت گرفته تا رفتارهای پُرخطر مانند مصرف مواد یا درگیری. تقویت این رفتارها نه از طریق تأیید اجتماعی متعارف، بلکه از طریق کسب درآمد، کسب جایگاه در گروه همسالان یا دفاع از خود صورت می‌گیرد. این نظریه به خوبی فرایند جامعه‌پذیری ثانویه و چگونگی درونی شدن هنجارهای خُرده‌فرهنگ خیابانی را تبیین می‌کند.

طرد اجتماعی مفهومی گسترده‌تر از فقر است و به فرایندهایی اشاره دارد که طی آن، افراد یا گروه‌ها به صورت نظام‌مند از دسترسی به حقوق، فرصت‌ها و منابعی که برای مشارکت

1. Travis Hirschi

2. Albert Bandura

کامل در جامعه ضروری است، محروم می‌شوند (واکر و واکر،^۱ ۱۹۹۷). این محرومیت ابعاد گوناگونی دارد: طرد اقتصادی (بیکاری، درآمد ناچیز)، طرد اجتماعی (فروپاشی شبکه‌های حمایتی، انزوا)، طرد سیاسی (نداشتن صدا و نمایندگی، عدم دسترسی به عدالت) و طرد فرهنگی (آنگ و برچسب‌زنی).

کودکان کار در کانون این محرومیت چندبُعدی قرار دارند. فقدان اوراق هویتی، ترک تحصیل، زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی و مواجهه با آنگ اجتماعی، موانعی ساختاری ایجاد می‌کند که چرخه فقر و آسیب‌پذیری را بازتولید می‌کند. این نظریه چارچوبی کلان برای فهم این نکته فراهم می‌آورد که چگونه تجربه زیسته روزمره این کودکان با احساس مداوم نادیده‌گرفته‌شدن، بی‌عدالتی و تبعیض ساختاری گره خورده است.

۳. پیشینه تجربی

کودکان کار در ایران موضوع مطالعات متعددی به‌ویژه در کلان‌شهرها بوده است. اوتق و همکاران (۱۴۰۲) در مطالعه‌ای کیفی در شهرستان در استان سیستان و بلوچستان، نشان دادند فقر شدید، مهاجرت و ناکارآمدی والدینی مانند اعتیاد و بیکاری از عوامل مهم شکل‌گیری کودکان کار هستند. رضازاده (۲۰۲۲) با رویکردی کیفی به بررسی راهبردهای مقابله‌ای کودکان کار با آنگ اجتماعی پرداخت و نشان داد آن‌ها برای حفظ عزت نفس خود، روایت‌های جایگزینی از هویتشان خلق می‌کنند.

ایمانی و نرسیسیانس (۱۳۹۰) در یک مطالعه مردم‌شناسانه در کرج به تحلیل تجربه زیسته «کودکان کار» خیابانی پرداخته و نشان دادند فرایند انتخاب نوع شغل و تعیین محل فعالیت در خیابان، تابعی از محاسبات و تجربیات شخصی کودکان در فضای شهری است. مطالعه یونیسف (۱۳۸۱) در تهران، این تصور رایج که اکثر کودکان کار بی‌خانمان هستند را به چالش کشید و نشان داد که بخش بزرگی از آن‌ها با خانواده زندگی کرده و به‌عنوان عضوی از نیروی کار خانواده عمل می‌کنند.

در خارج کشور نیز، کودکان کار پژوهش‌های متعددی را برانگیخته است. احد^۲ و همکاران (۲۰۲۵) در پژوهشی در بنگلادش نشان دادند اکثر کودکان کار از نظر روانی مورد بدرفتاری

1. Walker

2. Ahad

قرار می‌گیرند و کودکان کار مورد بدرفتاری، به شدت مستعد بروز مشکلات روانی-اجتماعی درونی شده هستند. بکیک^۱ (۲۰۲۴) با مطالعه نظری کودکان کار و برنامه‌های سازمان بین‌المللی کار برای پایان این موضوع تا سال ۲۰۲۵ نتیجه می‌گیرد که ریشه‌کنی کودکان کار بیش‌تر یک رؤیاست تا واقعیت.

آلیو و کایودی^۲ (۲۰۲۴) در پژوهشی در نیجریه، به تحلیل عوامل ساختاری پرداخته و نشان دادند چگونه فقر، فروپاشی خانواده و نهادهای سنتی ناکارآمد، کودکان را به سمت خیابان سوق می‌دهند. این مطالعه همچنین راهبردهای بقای آن‌ها را از تکیه‌گری تا بزهکاری دسته‌بندی می‌کند. به‌طور مشابه، خاتون^۳ و همکاران (۲۰۲۳) در بنگلادش، ارتباط مستقیمی بین استثمار و خشونت در خیابان با شیوع بالای اختلالات سلامت روان مانند اختلال استرس پس از سانحه^۴ و افسردگی، در بین کودکان کار و خیابان نشان دادند. پژوهش اپتکار و اشتوکلین^۵ (۲۰۱۴) نیز با ارائه تمایز مفهومی مهم بین کودکان «در» خیابان و «از» خیابان، به نقد رویکردهای یکسان‌انگارانه و تأکید بر تنوع تجربیات این کودکان پرداخت. مطالعه ایمودو (۲۰۲۴) در نیجریه، اثربخشی مداخلات سازمان‌های غیردولتی را ارزیابی کرده و نتیجه گرفت که موفق‌ترین برنامه‌ها، رویکردهای جامعه‌محور و پایداری هستند که به جای ارائه کمک‌های مقطعی، بر توانمندسازی کودکان و خانواده‌هایشان تمرکز دارند.

اگرچه مطالعات پیشین بر گستره‌ای از ابعاد و جهات کودکان کار تمرکز کرده‌اند، اما این پژوهش‌ها عمدتاً در شهرهای بزرگ انجام شده‌اند. به‌علاوه، اکثر پژوهش‌ها یا بر عوامل آسیب‌زا (رویکرد آسیب‌شناسانه) یا بر راهبردهای بقا (رویکرد کنشگرانه) تمرکز کرده‌اند و کم‌تر تلاش شده است این دو وجه به‌صورت هم‌زمان و در ارتباط با یکدیگر تحلیل شوند. بنابراین، این پژوهش با تمرکز جغرافیایی بر یاسوج، تأکید بر نوع خاصی از کودکان کار که در چهارراه‌ها و پمپ‌بنزین‌ها فعالیت می‌کنند، اتخاذ رویکرد پدیدارشناسی توصیفی و مطمح‌نظر قراردادن آسیب‌ها و توانمندی‌ها، در پی ارائه شناختی جامع‌تر از کودکان کار است.

1. Bekik

2. Aliyu & Kayode

3. Khatun

4. Post-Traumatic Stress Disorder

5. Aptekar & Stoecklin

۴. روش شناسی

پژوهش حاضر یک مطالعه کیفی پدیدارشناختی است که با هدف کشف و توصیف ساختار بنیادی تجربه زیسته کودکان کار در خیابان انجام شده است. بر اساس روش پدیدارشناسانه، جهان زیسته روزمره انسان‌ها، کانون هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی پژوهش است. کودکان کار گستره‌ای از فعالیت‌های را دربرمی‌گیرد اما این پژوهش متمرکز بر کودکانی است که در چهارراه‌ها و پمپ‌بنزین‌ها به فعالیت می‌پردازند.

مشارکت‌کنندگان در این پژوهش، ۱۰ کودک کار از این نوع در شهر یاسوج بودند که به روش نمونه‌گیری هدفمند در راستای دستیابی به غنای توصیفی انتخاب شدند. معیارهای گزینش عبارت بودند از: سن کم‌تر از ۱۷ سال، تجربه کار در خیابان به مدت حداقل شش ماه و تمایل به مشارکت در پژوهش.

فرایند گزینش به این صورت بود که پس از شناسایی نمونه‌ها، با آن‌ها تماس برقرار می‌شد و ضمن برقراری روابط همدلانه، تشریح ماهیت و اهداف پژوهش و ارائه تضمین‌های لازم برای محرمانه ماندن پاسخ‌ها، در صورتی که تمایل و رضایت به مشارکت در تحقیق داشتند، هماهنگی لازم جهت انجام مصاحبه با آنان انجام می‌گرفت. زمان و مکان مصاحبه‌ها توسط مشارکت‌کنندگان انتخاب می‌گردید و بر همین مبنا، متناسب با زمان‌هایی که کودکان تعیین می‌کردند، برخی مصاحبه‌ها در کافی‌شاپ، برخی در محل فعالیت کودکان و برخی در محل کار پژوهش‌گر انجام شده‌اند. داده‌های پژوهش در دوره زمانی مهرماه ۱۴۰۴ تا آذرماه ۱۴۰۴ جمع‌آوری و مدت زمان مصاحبه‌ها به‌طور متوسط بین ۴۵ دقیقه تا ۸۰ دقیقه به طول انجامید و با هماهنگی قبلی و کسب اجازه از مشارکت‌کنندگان، کلیه مصاحبه‌ها ضبط شدند. مصاحبه‌ها تا اشباع نظری که طی آن نکات تازه‌ای ارائه نمی‌گردید، ادامه یافتند.

جهت تحلیل داده‌های پژوهش از روش هفت مرحله‌ای کلایزی^۱ (۱۹۷۸) استفاده گردید. (۱) تبدیل مصاحبه‌ها به متن. در این مرحله، روایت‌های مشارکت‌کنندگان در پژوهش به‌طور کامل از مصاحبه‌های صوتی به متن تبدیل گردید. (۲) استخراج جملات معنادار. در این مرحله، کلیه جملات معنادار از روایت‌ها که مستقیماً به پدیده موردبررسی مرتبط بودند، استخراج شدند. (۳) خلق معانی. در این مرحله، «معانی کلی‌تر» برای جملات معنادار تدوین گردیدند. (۴) دسته‌بندی خوشه‌های مضمونی. در این مرحله، معانی تدوین‌شده به پنج خوشه مضمونی اصلی دسته‌بندی شدند. (۵) توصیف جامع. در این مرحله، یک توصیف

1. Colaizzi

جامع و فراگیر از تجربه، از طریق سنتز و تلفیق خوشه‌های مضمونی انجام گردید. ۶) تحلیل تفسیری از نمادهای بازنمودی. در این مرحله، تحلیل استعاره‌ها و نمادهای مطرح شده با هدف «درک عمیق‌تر از معنای مدنظر فرد» که «تنها از طریق متن زبان شناختی قابل دسترسی نیست» اعمال گردید. ۷) شناسایی ساختار بنیادی پدیده. در این مرحله، استخراج جوهره یا ماهیت پدیده از طریق تحلیل دقیق و توصیف جامع و بینش‌های مکمل نمادها انجام شد. جهت تأمین اعتمادپذیری داده‌های پژوهش، از معیارهای متعددی استفاده گردید. ابتدا تلاش گردید کودکان کار برحسب سن، سابقه فعالیت و محل فعالیت، تنوع بیش‌تری داشته باشند. این امر مستلزم آن بود که پژوهش‌گران در مناطق مختلف شهر به‌ویژه خیابان‌ها و میادین پُررفت و آمد شهر به رصد کودکان بپردازند و از این جهت برآورد مناسبی از تعداد و مکان‌های فعالیت آن‌ها داشته باشند. سپس، مقرر گردید تحقیق در بازه زمانی مناسب و کافی (از مهرماه ۱۴۰۴ تا آذرماه ۱۴۰۴) انجام شود که به پژوهش‌گران امکان می‌داد درک جامع‌تری از موضوع تحقیق کسب کنند. در ادامه، در فرایند تحلیل از تکنیک همسانی استفاده شد و فرایندهای هفت‌گانه پژوهش توسط پژوهشگران به‌طور مجزا انجام و در جلسات گروهی، مقایسه شدند و بالاخره، در انتها، نتایج پژوهش با سه نفر از مشارکت‌کنندگان در پژوهش در جلسات مجدد، بازخوانی و از آنان خواسته شد نظرات تکمیلی یا انتقادی خود را ارائه دهند.

جدول شماره ۱: اطلاعات توصیفی و جمعیت‌شناسی مشارکت‌کنندگان در پژوهش

نام مستعار	سن	سابقه فعالیت	محل فعالیت	ساعات فعالیت	شغل اصلی در خیابان
سهراب	۱۳	۳ سال	فلکه سنگی و میدان امام حسین	از صبح تا شب	شیشه‌پاک‌کنی
ایمان	۱۵	۶ سال	میدان امام حسین/ انقلاب	بعدازظهر	شیشه‌پاک‌کنی
آیان	۹	۱ سال	میدان امام حسین و فلکه سنگی	از صبح (ایام تعطیل)	شیشه‌پاک‌کنی
طاها	۱۰	۲ سال	پمپ‌بنزین امام علی	بعدازظهر	بادکنک‌فروشی
محمد	۱۲	۲ سال	فلکه جهاد	بعدازظهر	بادکنک‌فروشی
رضا	۱۲	۳ سال	میدان امام خمینی	صبح تا شب	شیشه‌پاک‌کنی/گل‌فروشی
حسام	۱۲	۴ سال	میدان امام خمینی	صبح تا شب	شیشه‌پاک‌کنی/گل‌فروشی
ساسان	۱۰	۲ سال	میدان انقلاب	صبح تا شب	شیشه‌پاک‌کنی
محمد	۱۴	۷ سال	فلکه سنگی	صبح تا شب	شیشه‌پاک‌کنی
متین	۱۱	۲ سال	میدان انقلاب	از ظهر	شیشه‌پاک‌کنی

۵. یافته‌ها

تحلیل داده‌های حاصل از تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان منجر به استخراج پنج مضمون عمده شامل «جستجوی خودمختاری و کفایت»، «آسیب‌پذیری و مشقت فیزیکی و محیطی»، «ننگ اجتماعی و خصومت عمومی»، «پویایی اجتماعی خانواده و نقش حمایتی» و «آرزوها و امید؛ راهگشای پیشرفت» گردید که در ذیل تشریح می‌شوند.

جدول شماره ۲: نمایی از تم‌های فرعی، خوشه‌ها و مضمون‌های مستخرج از تجربه زیسته «کودکان کار»

کدهای اولیه	خوشه‌های تم	تم‌های نوظهور	ساختار نهایی پدیده	
عدم نیاز به دیگران / مصونیت از تحقیر / پول، منبع قدرت/پول، منبع آزادی	استقلال طلبی	خودمختاری و کفایت	زندگی در حاشیه توقف	
	خوشحالی از انجام کار/ کیفیت کردن از کاروکاسبی/ لذت کار / کسب درآمد شخصی / رهایی از مشکلات خانه			
	تعریف خود به‌عنوان فردی زرتنگ/ معرفی خود به‌عنوان فردی کارکن/ لحاظ کردن خود به‌مثابه فردی توانمند			
	کار خیابانی، شغلی شرافتمندانه/ کار خیابانی، نه به التماس			
	درآمد برای هزینه‌های شخصی / کمک به خانواده/ کمک به مادر			
	ترس از برخورد ماشین‌ها / ترس از تصادف در چهارراه	سانحه		آسیب‌پذیری و مشقت شغلی
	تحمل سرما/ تحمل گرما/ ترک خوردن دست‌ها / نرسیدن دست به شیشه ماشین‌های شاسی بلند/	دشواری‌های کار		
	ترس از کتک خوردن / وحشت از ربوده شدن / نگرانی از سوء استفاده جسمی / سرقت پول	بی‌پناهی		
	مأموران شهرداری/ مصادره اموال / درگیری و دعوا با دیگر کودکان بر سر قلمرو	مخاطرات شغلی		
	دغدغه دیده شدن توسط دوستان/ دیده شدن توسط معلمان/ دیده شدن توسط بستگان /	ترس از شناسایی		ننگ اجتماعی و خصومت عمومی
	توهین‌های دیگران/ «بچه گدا» / «فقیر» / دزد/ «جن» / بی احترامی	تحقیر		

کدهای اولیه	خوشه‌های تم	تم‌های نوظهور	ساختار نهایی پدیده
بالا بردن شیشه / روشن کردن برف پاک‌کن / داد و بیداد کردن / پس زدن با دست	رفتار خصمانه رانندگان	نگ اجتماعی و خصوصیت عمومی	زندگی در حاشیه توقف
لبخندهای ظاهری رانندگان / برخورد دلسوزانه / خرید غذا توسط غریبه‌ها / دادن پول زیادتر /	ترحم		
عار نبودن کار / نان در آوردن / التماس نکردن / شغل داشتن / طایفه خود را معرفی نکردن / بی توجهی کردن / کم محلی /	هاله پوشی		
بیماری پدر / ناتوانی پدر / گرفتاری والدین	تیمارداری	دیالکتیک کار- خانواده	
زندانی بودن پدر / مرگ پدر	حسرت حضور		
مشکلات خانواده / سروصدای درون خانه / دعوای پدر مادر / ناراحتی های خانه / محیط پر تنش خانه /	آشوب خانه		
نیاز به پدر / نیاز به مادر / تماس با والدین موقع بیماری / احتیاج به پدر موقع خطر /	اتکا به خانواده		
آرزوی داشتن موتور / آرزوی داشتن ماشین / آرزوی داشتن دوچرخه به عنوان نماد آزادی / قدرت و تحرک / خانه دار شدن /	داراشدن	آرزوها و امید؛ راهگشای پیشرفت	
سلامت والدین / آزادی پدر از زندان / داشتن خانه امن / دلهره از بیماری / دلواپسی از آوارگی	امنیت خانوادگی		
درس خواندن / داشتن دیپلم / کارمند شدن / دکتر شدن / مهندس شدن /	منزلت جویی		
قوی شدن / به جایی رسیدن / کمک به بچه‌های مثل خودم /	قدرتمندی		

۱-۵. خودمختاری و کفایت

«کودک کار» که به صورت انفرادی و مستقل در پهنه خیابان فعالیت می‌کند، در پس زمینه تکاپوی روزانه اش، روایتی عمیق و چندلایه از تلاش برای دستیابی به «خودمختاری» و «اثبات کفایت» را بازسازی می‌کند؛ روایتی که تاروپود آن از درهم تنیدگی خوشه‌های معنایی «استقلال طلبی»، «رضایت درونی از کار»، «خودباوری»، «اعتباربخشی به کار» و نهایتاً «مسئولیت پذیری» شکل گرفته است و آشکارا اثبات می‌کند که موتور محرک این کودکان

فراتر از جبر بقای اقتصادی، پاسخی به یک نیاز اصیل روانی برای کسب کرامت، هویت یابی و اثبات توانمندی است.

از نظر سهراب، این «استقلال طلبی» هدف نهایی کودکان است و آن را با نماد «دستم تو جیب خودم باشه» توصیف می‌کند، نمادی که فراتر از پول، معنای مصونیت از تحقیر و کسب کرامت را دارد. در این منظومه فکری، پول از کارکرد صرفاً مبادلاتی خود فاصله گرفته و به ابزاری نمادین برای تعریف استقلال به مثابه مصونیت در برابر تحقیر تبدیل می‌شود، پول در این بستر به عنوان «منبع قدرت» درک می‌شود. آن چنان که سهراب ریشه احساس خوب و رضایت درونی خود را نه در انباشت ثروت، بلکه در این توانمندی می‌یابد که «خودم می‌توانستم کارهام را بکنم و لازم نبود از کسی چیزی بخوام» و این خودکفایی برای او ارزشی حیاتی و استراتژیک دارد تا به واسطه آن حریمی امن بسازد که «کسی نتونه بهم حرف زور بگه». این تمایل به کار، نه تنها به خاطر پول، بلکه به دلیل «فرار از مشکلات خانه» است، به طوری که طاهّا صراحتاً می‌گوید «حوصله ندارم خانه بمانم، حوصله ام سر می‌ره که تو خانه بمونم اگه خونه بمونم با مامانم دعوا می‌شه که چرا پول در نمی‌آرم» و محمد نیز اقرار می‌کند اگر یک روز کار نکند، احساس می‌کند حوصله اش سر می‌رود، درحالی که ایمان در روزهای کاری خیلی خوشحال است. عمق و نفوذ این تمایل به استقلال و پرهیز از وابستگی زمانی آشکارتر می‌شود که می‌بینیم حتی در غیاب فشار مطلق و فوری فقر نیز همچنان پابرجاست، به طوری که طاهّا علی‌رغم برخورداری از پدری با جایگاه شغلی مهندس شهرداری، همچنان کار در خیابان را برمی‌گزیند و با ادبیاتی صریح و قاطع درباره دریافت پول از پدرش می‌گوید: «بدم می‌آد».

در لایه بعدی این فرایند، کودکان با تکیه بر خوشه‌های خودباوری و اعتباربخشی به کار، تصویر قربانی بودن را پس زده و با اطلاق صفاتی چون «زرنگ»، «کارکن» و «قوی» به خویش، بر نگاه ننگ‌آلود عمومی جامعه فائق می‌آیند؛ این هویت «زرنگ بودن» یک مهارت حیاتی برای بقا است، زیرا متین تأکید می‌کند که «تو خیابون باید زرنگ باشی وگرنه حقت رو می‌خورن»، همان استراتژی دفاعی که او برای غلبه بر ترس از قضاوت و مشروعیت بخشیدن به فعالیتش به کار می‌برد و با بیان این که «کار که عار نیست، دارم نان درمی‌آرم»، رضایت از عملکردش را نشان داده و پویایی کار را به ملال ماندن در خانه ترجیح می‌دهد. این نگاه مشروعیت بخش به کار، به‌ویژه در شیشه پاک‌کنی، دیده می‌شود؛ چنان که وی آن را «شغل» می‌نامد و نه «التماس».

او همچنین می‌گوید: «صبح‌ها آگه خواب نمونم می‌رم مدرسه... ساعت ۱۲ می‌آم خونه، کیفم رو می‌ندازم، یه چیزی می‌خورم، می‌آم سر کار... تو خیابون باید زرنک باشی وگرنه حقت رو می‌خورن» این جمله نشان می‌دهد که «زرنک‌بودن» در خیابان برای او نوعی «کفایت» ایجاد می‌کند که شاید در محیط مدرسه آن را تجربه نمی‌کند. باین حال، این مسیر دشوار استقلال طلبی هرگز به فردگرایی محض و خودخواهانه ختم نمی‌شود، بلکه در خوشه «مسئولیت‌پذیری» به اوج معنایی خود می‌رسد، متین که به دلیل بیماری پدرش مجبور به تأمین معاش است، می‌گوید: «همش رو می‌دم به مامانم، بابام دیسک کمر داره، نمی‌تونه کار کنه»، درحالی‌که ایمان بخشی از درآمدش را برای «عشق و حال» شخصی و بخش دیگر را برای تأمین نیازهای خانه صرف می‌کند: «پول کارم بعضی وقت‌ها برای خودم است و بعضی وقت‌ها هم وسیله می‌گیرم» درنهایت، کودک با ایفای نقش حامی و سرپرست، درآمد حاصل از رنج خود را برای کمک به مادرش به دلیل بیماری پدر و یا مانند سهراب برای خرید آنچه مادرش می‌خواهد هزینه می‌کند تا چرخه اثبات کفایت با مراقبت متعهدانه از خانواده تکمیل شود.

۲-۵. آسیب‌پذیری و مشقت شغلی

تلاش کودکان کار برای این‌که روی پای خودشان بایستند و مستقل باشند، اصلاً راحت نیست و قیمت خیلی زیادی دارد؛ طبق این مضمون، آن‌ها مجبورند «هزینه‌های فیزیکی و امنیتی سنگینی» بپردازند که مستقیماً با جان و سلامتشان سروکار دارد، یعنی آزادی و پول درآوردن برای آن‌ها با درد و ترس گره خورده است. این بهای سنگین، شامل تمامی تهدیدات عینی و فیزیکی محیط کار و عواقب آن است. اولین مشکل بزرگ، تحمل سختی‌های آب و هوا و محیط خشن خیابان است؛ جایی که کارکردن طولانی در فضای باز باعث می‌شود آن‌ها «سرما می‌شدند» شب‌ها را با تمام وجود حس کنند، سرماییه که به گفته سهراب دست‌ها و صورتم یخ می‌زند و متین دست‌هایش ترک می‌خورند، آن قدر زیاد و آزاردهنده است که حتی باعث می‌شود پوست دست‌هایشان ترک بخورد، اما مجبورند با همان بدن یخ‌زده بازهم کار کنند. ایمان، به عنوان سخت‌ترین بخش کارش، از «گرما و سرما و زمستان» در کنار دوری راه یاد می‌کند. حسام نیز تأکید می‌کند که سخت‌ترین قسمت کار شب‌هاست که: «هوا سرد می‌شه خیلی سرد». مشکلات فیزیکی تنها به سرما محدود نمی‌شوند، طوری که ساسان می‌گوید: «سخت‌ترین قسمت کارم اینه که دستم به همه جای شیشه نمی‌رسه».

دردسرها فقط سرما نیست و خطر تصادف در خیابان‌های شلوغ هم همیشه وجود دارد؛ چنان‌که سهراب می‌گوید: «از ماشین‌هایی که محکم سر چهارراه می‌روند، می‌ترسم» و دائماً نگران است. بنا بر تعریف ایمان از ترسش که: «در اولین روز کار، از ماشین‌ها می‌ترسیدم که بهم بزنن»، دارد، بخشی از زندگی روزمره‌شان شده نگرانی از تصادف و باعث می‌شود حتی یک لحظه هم آرامش نداشته باشند. ساسان هم به «خراب بودن چراغ‌های راهنمایی و رانندگی و رانندگانی که توقف نمی‌کردن» در روزهای بد کارش اشاره می‌کند. از طرف دیگر، یک ترس خیلی بزرگ‌تر و وحشتناک‌تر هم وجود دارد و آن خطر دزدیده شدن توسط خلاف‌کاران است؛ آیان با زبانی ساده اما ترسناک می‌گوید که از ماشین‌های مشکوک و بدون پلاک می‌ترسد که «ببرنم و کلیه‌هام رو دربیارن» که نشان می‌دهد آن‌ها حتی امنیت جانی اولیه را هم ندارند. این تهدیدات صرفاً روانی نیستند، بلکه شامل خشونت مستقیم نیز می‌شوند؛ چنانچه آیان در روزهای اول کارش می‌ترسد که کسی پول‌هایش را ازش بگیرد یا کتکش بزند. متین از تجربه «یک مرد پیاده دنبالم کرد. فکر کرد خط انداختم رو ماشینش» یاد می‌کند و محمد، نیز می‌گوید که «فقط یک بار ماشین بهم زد و دستم شکست».

علاوه بر همه این خطرات جانی، آن‌ها باید همیشه چشمانشان باز باشد و مثل یک نگهبان هوشیار عمل کنند تا بتوانند به موقع از دست مأموران شهرداری فرار کنند و همان‌طور که متین می‌گوید: «وسایلمون را نبرن» نگذارند که وسایلشان برده شود؛ چون از دست دادن وسایل یعنی بیکاری و حتی مجبورند برای دفاع از جای کار و درآمدشان با بقیه بچه‌ها درگیر شوند؛ مانند رضا که کارشان به «دعوا کردن» می‌کشد؛ آیان نیز «از بچه‌هایی که میان و اینجا کار می‌کنن می‌ترسم. می‌ترسم بچه‌ها اینجا باشن و باهام دعوا کنن» را به عنوان سخت‌ترین قسمت کارش ذکر می‌کند. بنابراین، ترس از مأموران شهرداری، همان‌طور که رضا بیان می‌کند، از ترس «این که کسی بیاد و ما را جمع کنه و بگه اینجا کار نکنین» نشئت می‌گیرد. درواقع توی چنین شرایط خطرناک و پُراسترسی، زرننگ بودن و حواس جمع بودن دیگر یک انتخاب نیست، بلکه تنها راه اجباری است که باید یاد بگیرند تا بتوانند در خیابان دوام بیاورند و زنده بمانند و این بهایی است که هر روز برای استقلال طلبی خود می‌پردازند.

۳-۵. ننگ اجتماعی و خصومت عمومی

علاوه بر سختی‌های فیزیکی کار، این کودکان با یک درد عمیق‌تر و درونی‌تر هم دست‌وپنجه نرم می‌کنند که در مضمون «ننگ اجتماعی و خصومت عمومی» دیده می‌شود و نشان

می دهد که زخم زبان ها و نگاه های مردم گاهی از زخم های جسمی دردناک تر است؛ چراکه در این تجربه، حفظ «آبرو» برای کودک حتی از کسب درآمد هم حیاتی تر می شود و بزرگ ترین ترس آن ها فقر نیست، بلکه ترس از بی آبروشدن و شناخته شدن توسط آشنایان است. متین از ترس نزدیک شدن دو جهان مدرسه و خیابان به همدیگر می گوید: «خیلی می ترسیدم... می ترسیدم معلمون یا بچه های مدرسه منو ببینن. یه بار پسر همسایه مون رد شد، خودم رو قایم کردم پشت یه شاسی بلند». چنان که «محمد» با نگرانی عمیقی می گوید: «کاش رفیق هام تو این ماشین ها نباشن که منو ببینن که دارم اینجا کار می کنم تا آبروم نره» که نشان می دهد ترس از قضاوت شدن چقدر بر روحشان سنگینی می کند. یا جایی دیگر می گوید سخت ترین قسمت کارم این است که «آبرویم برود و کسی من را بشناسد». این ترس به قدری قوی است که متین نیز به دلیل همین دغدغه، درخواست می کند «فقط تو را خدا عکسم را نگیرد، اگر پخش شه آبروم می ره». درواقع، کودکان در مواجهه با ننگ، به طور معمول از بیان احساساتشان در این مورد خجالت می کشند؛ حسام از روز اول می گوید از این که «پول را می خوام چه کار، آبروم می ره».

این کودکان مجبورند نگاه های سنگین و غیرانسانی جامعه را تحمل کنند، نگاه هایی که پُر از خشم و بیزاری است؛ محمد حس می کند مردم طوری نگاهش می کنند «انگار ما اقوامشان را کشتیم» و یا ایمان این حس طردشدن را با شدت بیش تری توصیف می کند و می گوید مردم «طوری نگاه آدم می کنن انگار جن دیدن»، نگاه هایی که به گفته حسام مدام به آن ها برچسب «بچه گداست، گرسنه است، می آد اینجا کار می کنه» می زند یا طاهاکه می گوید بهم می گویند «بچه فقیر». ایمان همچنین شنیده است که مردم می گویند «بین این بچه ها چقدر بدن». با این حال، برخی قضاوت ها نیز مثبت است؛ طاهاکه می گوید که گاهی مردم می گویند «چه پسر خوب و کار کنی» و یا سهراب که مواجهه دوگانه ای با رانندگان داشته است؛ برخی «با بداخلاقی حرف می زنن» و برخی «آدم های خوبی هستند». اما ماجرا فقط به نگاه ها ختم نمی شود و رانندگان گاهی عمداً رفتارهای خشن و ناعادلانه ای دارند تا آن ها را تحقیر کنند، مثلاً متین از بی رحمی رانندگانی می گوید که شیشه ماشین را بالا می کشند تا «بخورد به دستم» و «برف پاک کن را روشن می کنن که آب پیاپی بهم و خیس بشم»، یا سهراب که مدام جمله تحقیرآمیز «برو اونور» را می شنود. این دشمنی گاهی به اوج بی عدالتی می رسد، مثل تجربه تلخ ایمان که بی دلیل متهم به «دزدی» شد و او را به کلاتری بردند: «گفت: تو دزدی و من را به زور سوار کرد و برد کلاتری» یا آیان نیز توسط «خانمی» مورد خشونت فیزیکی قرار می گیرد و

می‌گوید: «دو تا سیلی هم من رازد و رفت».

در برابر این همه فشار روانی، آن‌ها یاد گرفته‌اند برای این‌که دیوانه نشوند، راهکارهایی پیدا کنند؛ مثلاً حسام یاد گرفته که بی تفاوت باشد و می‌گوید «به آن نگاه نمی‌کنم و می‌رم»، درحالی‌که ایمان خشمش را با فحاشی بیرون می‌ریزد تا آرام شود «بعضی وقت‌ها عصبانی می‌شم و بهشون فحش می‌دم تا آروم شم». متین با بیان این‌که «کار که عار نیست، دارم نان درمی‌آورم»، برای کارش مشروعیت می‌سازد. این نگاه مشروعیت بخش به کار، به‌ویژه در شغل شیشه پاک‌کنی، دیده می‌شود؛ چنان‌که متین تأکید می‌کند «شیشه پاک کردن همه‌اش التماس نیست، یک شغله».

این کودکان هنوز تشنه محبت هستند و کوچک‌ترین رفتار انسانی خوشحالشان می‌کند، طوری‌که حسام می‌گوید اگر راننده‌ها «بهم لبخند بزنن باهام خوب صحبت کنن حتی اگه بهم پول هم ندن ولی چون باهام به‌خوبی صحبت می‌کنن خوشحال می‌شم و اصلاً پول هم نمی‌گیرم واسه شیشه پاک کردن»؛ جمله‌ای که ثابت می‌کند برای این کودکان، احترام و دیده شدن به‌عنوان یک انسان، گاهی از نان شب هم واجب‌تر است. در همین راستا، سهراب می‌گوید اگر راننده‌ها «فقط لبخند می‌زدن و باهام حرف می‌زدن و پول ندن کارشون ندارم»، این یک پاداش غیرمالی است. ساسان نیز از دریافت یک لطف بزرگ توسط یک غریبه می‌گوید که «من رو برد توی رستوران و برام غذا و لباس و دفتر و کتاب خرید» که یک خاطره خوب بود. این واکنش‌های متضاد جامعه (ترحم در مقابل خصومت)، تصویر پیچیده‌ای از جایگاه اجتماعی آن‌ها را ترسیم می‌کند.

۴-۵. دیالکتیک کار- خانواده

رابطه «کودک کار» با خانواده‌اش در این سبک زندگی بسیار پیچیده و چندلایه است، به‌طوری‌که در مضمون «پویایی اجتماعی خانواده و نقش حمایتی» می‌بینیم که اگرچه کار در خیابان ظاهراً شکلی از مستقل شدن است، اما ریشه و انگیزه اصلی آن اغلب در مشکلات عمیق خانواده نهفته است و خیابان برای آن‌ها معنای دوگانه‌ای دارد؛ از یک سو آن‌ها مجبورند زودتر از موعد بزرگ شوند و جای خالی والدین را پُر کنند، یعنی «نقش سرپرست» را به عهده بگیرند، چراکه بیماری یا نبود پدر آن‌ها را وادار به کار کرده است. مثلاً متین توضیح می‌دهد که تمام درآمدش را خرج خانه می‌کند و می‌گوید: «همه‌ش رو می‌دم به مامانم. بابام دیسک کمر داره، نمی‌تونه کار کنه. دکتر گفته نباید چیز سنگین بلند کنه»، یا

آیان که به دلیل بیماری پدرش مجبور به کارکردن است: «بابام همیشه نمی تونه کار کنه چون مریضه و من می آم کمک خرجی ش».

مشکلات عمیق خانوادگی، مانند بیکاری یا درآمد پایین والدین، اعتیاد و خشونت والدین و پُرجمعیت بودن خانواده‌ها، نیروی محرکه‌ای (عوامل رانش) هستند که کودکان را به سمت خیابان می‌رانند. فقدان ساختار حمایتی والدین، کار را بر کودکان تحمیل می‌کند. ساسان به دلیل زندانی بودن پدرش و فقدان حمایت او که مجبور است بار زندگی را به دوش بکشد و این فقدان ساختاری، رؤیای اصلی او را تحت تأثیر قرار داده است؛ به طوری که آرزوی اصلی اش این است که «بابام از زندان آزاد بشه» همچنین محمد که اشاره می‌کند «چند وقت پیش بابام از دنیا رفت»، بنابراین او هم با فقدان حمایت کامل والدین روبه‌روست. سهراب هم پدرش را از دست داده است اما ماجرایک روی عجیب و متضاد دیگر هم دارد و آن این است که گاهی «خیابان به عنوان پناهگاه» عمل می‌کند و بچه‌ها نه فقط برای پول، بلکه برای فرار از محیط پُرنش و آزاردهنده خانه به شلوغی خیابان پناه می‌برند؛ آیان صادقانه می‌گوید که اذیت‌های مادرش و دعوای توی خانه باعث شده بیرون بیاید تا «مامانمه، باهام دعوا می‌کنه که چرا کار نمی‌کنی و من میام اینجا تا راحت تر باشم» و حتی تلخ‌تر این که برای تخلیه خشم و فشار روانی که در خانه به او وارد شده، دست به رفتارهای تخریبی می‌زند و تعریف می‌کند: «وقتی در خانه حس بد می‌کنم، می‌رم بیرون و با سنگ می‌زنم به شیشه‌ها تا بشکنم، بعد می‌دوم و می‌روم» که نشان می‌دهد خیابان جایی برای خالی کردن عقده‌های خانه است. با وجود تمام این ادعاهای استقلال و نان آوردن، آن‌ها در نهایت کودک هستند و در مواقع بحرانی چاره‌ای جز «اتکا به ساختار خانواده» ندارند؛ همان‌طور که حسام اعتراف می‌کند که در صورت بیماری یا آسیب جدی مثل شکستگی، توانش تمام می‌شود و «اگر مریض شوم باید به بابام زنگ بزنم و من را ببره دکتر»، یا آیان نیز در مواقع بحرانی، «به پدر و یا مادرم زنگ می‌زنم. تا بیان و بهم کمک کنن» که این نشان می‌دهد استقلال آن‌ها شکننده است و هنوز به حمایت والدینشان، هرچند اندک، وابسته‌اند.

۵-۵. آرزوها و امید؛ راهگشای پیشرفت

در میان تمام سختی‌ها و تلخی‌های کار در خیابان، چیزی که مثل یک قوت قلب به «کودکان کار» انرژی می‌دهد تا بتوانند رنج روزانه را تحمل کنند، رؤیاهایشان است که در مضمون «آرزوها و امید» قرار می‌گیرد؛ این آرزوها فقط خیال‌بافی نیستند، بلکه ابزاری برای زنده ماندن

روح آن هاست. آرزوی کار در یک مکان غیر از خیابان، فراتر از یک شغل، نشان دهنده میل به کسب هویت اجتماعی محترم و رهایی از برچسب «بچه خیابان» است. بخشی از این رؤیایها مربوط به «میل به داراشدن» است، یعنی داشتن چیزهایی مثل موتور یا خانه که برای آن‌ها نماد قدرت و رها شدن از سختی‌های کار با پای پیاده است؛ مثلاً متین با شوروشوق می‌گوید: «بزرگ‌ترین آرزوم اینه که یه موتور کراس قرمز داشته باشم و باهاش تک چرخ بزنم» که نشان می‌دهد او می‌خواهد به جای این‌که مجبور باشد کیلومترها راه برود و کار کند، کنترل حرکتش را در دست بگیرد و آزادانه مانور دهد. همچنین طاهّا آرزو می‌کند که «ماشین داشته باشم، خانه داشته باشم، موتور داشته باشم» و محمد که داشتن ماشین را در لیست آرزوهایش قرار می‌دهد. این آرزوی تملک حتی در برنامه‌ریزی‌های مالی بلندمدت رضا هم دیده می‌شود که می‌خواهد پولش را در قلک بریزد تا هم موتور بخرد و هم بتواند ماشین بخرد. علاوه‌براین، متین آرزوی داشتن یک خانه حیاط‌دار را دارد تا دیگر اجاره ندهند را در سر دارد که نماد «ثبات و امنیت» نهایی است. درنهایت، سهراب آرزوی بزرگ خود را این‌گونه بیان می‌کند که «بزرگ‌ترین آرزویم اینه که بزرگ بشم و برم جایی کار کنم تا دستم تو جیب خودم باشه» که این نماد کرامت، خودمختاری مطلق و مصونیت از تحقیر است.

اما رؤیاهای این کودکان فقط مادی نیست و آن‌ها راه نجات واقعی و آبرومندانه را در «ارتقا از طریق تحصیل» می‌بینند؛ آن‌ها درس خواندن را نردبانی می‌دانند که می‌تواند آن‌ها را از کف خیابان به طبقات بالای جامعه برساند تا دیگر کسی به چشم حقارت نگاهشان نکند. به همین دلیل حسام با هدفی بزرگ می‌گوید: «آرزویم اینه: بتونم شغل خیلی خوب داشته باشم مثل دکتر یا مهندس تا بتونم پدر و مادرم را سربلند کنم، خانواده‌ام هم سالم باشن و پول خیلی زیادی هم داشته باشم». او تحصیل را یک پشتوانه حفاظتی می‌داند. طاهّا نیز آرزوی گرفتن دیپلم را دارد و محمد هم همین مسیر را تنها راه موفقیت می‌داند و می‌گوید: «آرزویم اینه که درس را بخونم تا بتونم به جایی برسم، به مادرم کمک کنم و این‌که در آینده موفق بشم» که نشان می‌دهد آن‌ها تشنه یک هویت جدید و محترم هستند. او در ادامه آرزوهایش، بعد از موتور، آرزو می‌کند بزرگ شود تا کارمند شود و خانه‌ای هم داشته باشد.

بخش مهمی از آرزوهای این کودکان، نه فردی، بلکه معطوف به بازگرداندن ثبات و سلامت به محیط خانوادگی است که علت اصلی حضور آن‌ها در خیابان است. متین آرزو می‌کند: «کمر بابام خوب شه بره سر کار، دیگه من نیام اینجا». ساسان آرزو می‌کند: «که بابام از زندان آزاد بشه» که نشان می‌دهد آزادی پدر به عنوان پیش شرط امنیت و آرامش برای او از هر

موفقیت مالی مهم‌تر است. نکته قابل توجه دیگر، روحیه بزرگ‌منشانه آن‌هاست که با وجود فقر، به فکر «صلح اجتماعی و حامی شدن» هستند؛ آن‌ها نمی‌خواهند فقط خودشان نجات پیدا کنند، بلکه می‌خواهند آن قدر قوی شوند که دست دیگران را هم بگیرند. این موضوع در آرزوی زیبای ایمان دیده می‌شود که می‌گوید: «بزرگ‌ترین آرزویم این است که ماشین بگیرم و به بچه‌هایی که مثل خودم هستن، ۵ میلیونی و ۱۰ میلیونی پول بدم و برم براشون وسیله بگیرم»؛ یعنی می‌خواهد از یک قربانی به یک قهرمان و حامی تبدیل شود. محمد نیز دوست دارد به فردی قدرتمند و پولدار تبدیل شود. درنهایت، خستگی آن‌ها از دعا و درگیری‌های خیابانی باعث شده که بزرگ‌ترین آرزوی رضا فقط آرامش و صلح باشد: «با همه اطرافم رفیق باشم نه دشمن»؛ آرزویی ساده اما عمیق که نشان می‌دهد آن‌ها بیش از هر چیزی به امنیت روانی و دوستی نیاز دارند.

۵-۶. ساختار تجربه کار کودک: زندگی در حاشیه توقف

جوهره کودکان کار را می‌توان یک «مبارزه سه‌گانه» دانست که اگرچه با احساس مسئولیت در قبال خانواده آغاز می‌شود، اما در اصل تلاشی است برای حفظ هویت در میانه جنگ اراده شخصی و محیطی بی‌رحم. در این میدان، نیروی پیش‌برنده، امید به قدرتمند شدن و کسب احترام در آینده است. کار برای این کودکان تنها پول درآوردن نیست؛ بلکه تلاشی است برای کسب «استقلال» و فرار از تحقیر. حتی کودکانی که در فقر نیستند، گرفتن پول از پدر را کسر شأن می‌دانند. اما این میل به استقلال، گاهی با واقعیت تلخ زندگی در هم می‌شکند؛ زمانی که کودک مجبور می‌شود جایگزین پدر شود. مثل متین که به خاطر دیسک کمر پدرش، نان‌آور خانه شده است. آن‌ها برای دوام آوردن زیر بار این فشار و نگاه سنگین جامعه، به خودشان لقب «زرنگ» می‌دهند تا احساس قدرت کنند.

«کودکان کار» در محاصره دو نوع خطر هستند: (۱) خطر جسمی و جانی: از سرمایی که دست‌هایشان را ترک می‌اندازد تا گرمای طاقت‌فرسایی که ساعت‌ها کار در خیابان و زیر آفتاب سوزان بر بدن‌های نحیفشان تحمیل می‌کند؛ از بی‌حالی و تشنگی مداوم و سوزش پوست تا ترس وحشتناک از این‌که توسط ماشین‌ها ربوده شوند یا ترس دائمی از مأموران شهرداری. (۲) خطر روانی و آبروریزی: این دردناک‌ترین بخش ماجراست. این نگاه‌ها گاهی با آزار رانندگان یا تهمت دزدی همراه می‌شود. اما تلخ‌ترین طنز ماجرا اینجاست که برای کودکی مثل آیان، همین خیابان ترسناک، به خاطر دعوای مادرش در خانه، تبدیل به پناهگاه شده است.

آنچه به این کودکان قدرت تحمل می‌دهد، رؤیای «تغییر جایگاه» است. آن‌ها راه نجات را در درس خواندن (برای سر بلند کردن پدر و مادر)، داشتن شغل آبرومند یا حتی داشتن یک موتور کراس (به عنوان نماد قدرت و آزادی) می‌بینند. آرزوهایشان اغلب برای خودشان نیست؛ متین آرزوی شفای پدرش را دارد و ساسان آزادی پدرش از زندان را می‌خواهد. اوج انسانیت آن‌ها جایی است که می‌خواهند از «قربانی» به «حامی» تبدیل شوند؛ مثل ایمان که می‌خواهد در آینده به کودکانی شبیه خودش کمک کند. زندگی در «حاشیه توقف» یعنی همین؛ تعلیق بین «بودن» و «نبودن»، بین «کودکی کردن» و «مرد شدن» که تنها با امید مطلق به فردایی بهتر ادامه می‌یابد.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

میلیون‌ها کودک در سراسر جهان به جای تحصیل، در خیابان‌ها مشغول کارند و بسیاری از آن‌ها در مشاغل مخاطره‌آمیز فعالیت می‌کنند. در ایران، حضور «کودکان کار» در خیابان‌ها در حال فعالیت، واقعیتی ملموس است. «کودکان کار» پدیده‌ای پیچیده و شگفت‌انگیز است؛ پیامدهای بی‌شماری در سطوح خرد تا کلان دارد و از گستره‌ای از عوامل از لایه‌های کلان تا خرد متأثر می‌شود. این امر باعث می‌شود درک «تجربه زیسته» کودکان کار در بسترهای مختلف اجتماعی مضاعف گردد. پدیده‌ای که محصول فرسایش حمایت‌های ساختاری است و ضرورت دارد توسط سیاست‌گذاران به شکلی جامع درک شود. پژوهش حاضر تلاش کرده است در چارچوب روش پدیدارشناختی، تجربه زیسته این کودکان را در بستر اجتماعی - فرهنگی شهر یاسوج مورد مطالعه قرار دهد که یافته‌های آن به شرح ذیل هستند:

بر اساس یافته‌های پژوهش، محرک اصلی کودکان کار، فراتر از نیاز صرف اقتصادی، یک نیاز عمیق روانی برای دستیابی به «خودمختاری و کفایت» و کسب کرامت است. این خودمختاری در خوشه‌های معنایی همچون «استقلال طلبی» تجلی می‌یابد که در آن پول نه برای انباشت ثروت، بلکه به مثابه ابزاری برای «مصونیت در برابر تحقیر» و ساختن حریمی امن برای گریز از «حرف زور» دیگران درک می‌شود. اسکار لوئیس (۱۹۶۶) در قالب نظریه «فرهنگ فقر» معتقد است کارکردن در سنین پایین نه یک انتخاب، بلکه یک هنجار پذیرفته شده و راهبردی برای بقا در یک محیط بی‌ثبات است که هدف آن کاهش احساس درماندگی است. باین وجود، یافته‌های فعلی نشان می‌دهد که این کودکان، «کار» را نه یک

انتخاب آزادانه، بلکه امری اجتناب ناپذیر برای بقا می دانند؛ چنان که در دوران پاندمی کرونا، کودکان به دلیل جبر معیشتی و ناتوانی والدین، عملاً قرنطینه خانگی را نقض کرده و خیابان را به خانه دوم خود تبدیل کردند (اسدپور و همکاران، ۱۴۰۳).

اما مضمون «خودمختاری و کفایت» صرفاً تأییدکننده آسیب پذیری نیست، بلکه با نظریه تاب آوری (مستن، ۲۰۰۱) نیز مرتبط است. تلاش این کودکان برای تعریف خود به عنوان افراد «زرنگ»، «کارکن» و «قوی»، نشان دهنده عاملیت و کنشگری فعال است که در برابر نگاه ننگ آلود عمومی مقاومت می کنند. این عاملیت حتی در بدترین آشکال کار، مانند «زباله گردی»، مشاهده می شود که طی آن کودکان علی رغم استثمار در شبکه های پیچیده اقتصادی، فعالیت خود را یک «شغل» تلقی کرده و از تمنا کردن از دیگران پرهیز می کنند تا کرامت خود را حفظ نمایند (احمدی، ۱۴۰۲). این نتایج تأییدکننده مطالعاتی است که بر توانمندسازی و راهبردهای بقا تمرکز کرده اند؛ مانند پژوهش رضازاده (۲۰۲۲) که نشان داد کودکان برای حفظ عزت نفس خود، روایت های جایگزینی از هویتشان خلق می کنند.

این یافته با پژوهش یونیسف (۱۳۸۱) در تهران سازگار است که تصور رایج بی خانمانی کودکان را به چالش کشید و نشان داد که بخش بزرگی از آن ها با خانواده زندگی می کنند و به عنوان نیروی کار خانواده نقش آفرینی می نمایند. درواقع، این پدیده را باید ذیل مقوله «استثمار کودکان در یک ساختار اقتصادی ناکارآمد» تحلیل کرد، جایی که خیابان عملاً جایگزین نهادهای حمایتی رسمی شده است (حیدری و همکاران، ۱۴۰۴). علی رغم این چالش ها، آرزوی کودکان برای ارتقای منزلتی از طریق تحصیل، نشان دهنده بقای بُعد «تعهد» در نظریه پیوند اجتماعی هیرشی (۱۹۶۹) است که آن ها را همچنان به اهداف متعارف جامعه متصل نگه می دارد. با این وجود، فقدان هماهنگی نهادهای مسئول و بودجه کافی، تحقق حقوق شهروندی این کودکان را با چالش های جدی مواجه کرده است (پورمحمدگلزاری نوبر و همکاران، ۱۴۰۲).

مضمون «آسیب پذیری و مشقت شغلی» بهای سنگینی را که کودکان برای استقلال می پردازند، آشکار می سازد. این مفهوم به معنای قرارگیری ناگزیر در معرض تهدیدات عینی و محیط خشن خیابان است که در آن فقر ساختاری، ایمنی و کرامت کودک را به مخاطره می اندازد. ابعاد این مشقت لایه های گوناگونی دارد؛ از جهات اقلیمی (تحمل سرمای استخوان سوز و گرمای طاقت فرسا) و فیزیکی (نرسیدن دست به شیشه ماشین های شاسی بلند و نقص عضو) گرفته تا ابعاد امنیتی همچون خشونت نظام مند و استثمار

(احمدی، ۱۴۰۲). این مشقات شامل خطرات جانی، تحمل شدید سرما و گرما و خشونت مستقیم است. از منظر کارکردی، خیابان با تمام این مشقات، برای برخی کودکان به «خانه دوم» و پناهگاهی برای فرار از ملال یا تنش های حاد درون خانه تبدیل می شود (تلوزاد، ۱۳۸۷). پیامد نهایی این وضعیت بروز «ترومای پیچیده» و «آنگ درونی شده» است که چرخه محرومیت را بازتولید می کند (ملکی، ۱۳۸۶؛ رضا زاده، ۲۰۲۲). این شرایط نشان دهنده محرومیت نظام مند این گروه از ایمنی و حقوق اولیه است که در چارچوب مفهوم طرد اجتماعی تبیین می شود (واکر، ۱۹۹۷). این محرومیت نظام مند در مطالعات کیفی دیگر در ایران نیز مورد تأیید قرار گرفته است؛ چنان که حبیب پور گتابی و عطاءاللهی (۱۴۰۱) نشان دادند که فرآیند طرد حتی در لایه های درونی خانواده نیز بازتولید شده و منجر به «احساس حذف شدگی» و «فقدان حکم شدگی اجتماعی» در فرد می شود. این امر نشان می دهد که طرد اجتماعی پیوندهای هویتی و حمایتی فرد را در تمام سطوح سست می کند. طرد اجتماعی به فرایندهایی اشاره دارد که طی آن افراد از دسترسی به حقوق و فرصت های ضروری برای مشارکت کامل در جامعه محروم می شوند (قاسم زاده، ۱۳۸۴؛ واکر، ۱۹۹۷).

یافته های پژوهش با نظریه «عوامل رانش و کشش» مطابقت دارد؛ جایی که استیصال به عنوان عامل رانش، کودک را به محیطی پرتاب می کند که در آن «جنایی سازی بقا» تنها راه زنده ماندن است (موران و مورا کاسترو، ۱۹۹۷). این خطرات فیزیکی به ویژه در مشاغل پُرخطر مانند شیشه پاک کنی در چهارراه ها افزایش می یابد و با یافته های قبلی مبنی بر شیوع اشکال بد کار کودک مانند زباله گردی و دست فروشی در کلان شهرها مطابقت دارد (عامری سیاهویی، ۱۴۰۳؛ عرشی و همکاران، ۱۳۹۹). به عنوان مثال، احمدی (۱۴۰۲) نشان داد که در زباله گردی، کودکان با مخاطرات حاد بهداشتی همچون تماس با سرنگ های آلوده و پسماندهای عفونی روبه رو هستند که سلامت جسمی آنان را به شدت تهدید می کند. ترس دائمی از مأموران شهرداری و مصادره اموال، همچنین رقابت و درگیری بر سر قلمرو با دیگر کودکان کار، نشان دهنده فقدان مسیرهای قانونی برای بقا است؛ فرایندی که در ادبیات جامعه شناختی به آن «جنایی سازی بقا» گفته می شود.

مضمون «ننگ اجتماعی و خصومت عمومی» نشان داد که درد روانی ناشی از طرد، گاهی از آسیب های جسمی شدیدتر است. بزرگ ترین ترس کودکان، نه فقر، بلکه «رفتن آبرو» و شناخته شدن توسط آشنایان است. این کودکان توسط جامعه با برچسب هایی مانند «جن دیده شده» یا «بچه گدا» تحقیر می شوند. این فرایند «ننگ زنی»، درواقع نوعی «طرد فرهنگی»

است که طی آن کودکان به صورت نظام‌مند از دسترسی به جایگاه اجتماعی حرمت‌دار محروم می‌شوند (واکر، ۱۹۹۷؛ پورمحمدگلزاری نویر و همکاران، ۱۴۰۲). این تجربه به شدت به نظریه «پیوند اجتماعی» هیرشی (۱۹۶۹) مرتبط است که بر اهمیت «دل‌بستگی» و «باور به هنجارهای اخلاقی» جامعه تأکید دارد. طرد اجتماعی و خشونت خانگی، پیوندهای حیاتی کودک را تضعیف کرده و او را در خلأ هنجاری قرار می‌دهد.

رفتارهای خصمانه رانندگان مانند بستن شیشه، روشن کردن برف‌پاک‌کن برای تحقیر و اتهام‌های ناروا به دزدی، این احساس طردشدگی را تشدید می‌کند. نگاه «مجرمانگاران» به کودکان، پیوند آنان با جامعه متعارف را گسسته و تمایل به پیوستن به خرده‌فرهنگ‌های خیابانی را افزایش می‌دهد. این نتایج با یافته‌های خاتون و همکاران (۲۰۲۳) در بنگلادش که ارتباط مستقیمی بین استثمار و خشونت در خیابان با شیوع اختلالات سلامت روان نشان دادند، همسو است. با این حال، کودکان راهکارهایی برای مقابله با این ننگ دارند، مانند بی‌تفاوت بودن یا مشروعیت بخشیدن به کار خود. آن‌ها با خلق روایت‌های جایگزین و اطلاق صفاتی چون «زرنگ» و «کارکن» به خود، تلاش می‌کنند تا از «آنگ درونی‌شده» رها شده و عزت نفس خود را حفظ نمایند (رضازاده، ۲۰۲۲؛ حیدری و همکاران، ۱۴۰۴). تأکید بر پاداش غیرمالی مانند لبخند و صحبت خوب رانندگان، نشان‌دهنده نیاز حیاتی این کودکان به «دیده شدن» و احترام انسانی است. درواقع، میل به ارتقای منزلت اجتماعی از طریق تحصیل که در آرزوهای این کودکان موج می‌زند، نشان‌دهنده بقای بعد «تعهد» در پیوند اجتماعی است که آنان را علیرغم طرد محیطی، به اهداف جامعه متصل نگه می‌دارد (پورمحمدگلزاری نویر و همکاران، ۱۴۰۲).

درمجموع، پدیده «کودکان کار» را باید در جایی تحلیل کرد که خیابان عملاً جایگزین نهادهای حمایتی رسمی شده و کودک برای حفظ کرامت خود در میان ننگ و خصومت، به عاملیت فردی پناه می‌برد. این وضعیت، ضرورت بازنگری در سیاست‌های حمایتی و صیانت از حقوق بنیادین این کودکان را دوچندان می‌کند.

درک پدیده «کودکان کار» مستلزم واکاوی عمیق مناسبات خانوادگی و فشارهای ساختاری است که کودک را میان خانه و خیابان در وضعیت تعلیق قرار می‌دهد. خانواده در این میان نه تنها یک واحد حمایتی، بلکه در بسیاری از موارد به عنوان اصلی‌ترین عامل رانش عمل می‌کند که مسئولیت‌های زودهنگامی را بر دوش کودک می‌گذارد. نتایج این پژوهش در شهر «یاسوج» بار دیگر بر نقش خانواده به عنوان یک عامل رانش اصلی تأکید می‌کند؛ جایی که

بیماری والدین، فقدان والدین و یا زندانی بودن پدر، کودک را وادار به ایفای «نقش سرپرست» برای تأمین معاش خانواده کرده است. این یافته با چارچوب عوامل رانش (موران و موراکاسترو، ۱۹۹۷) که نیاز مالی خانواده را در رأس قرار می دهد و همچنین مطالعات داخلی مانند اونق و همکاران (۱۴۰۲) که بر فقر و ناکارآمدی والدینی تأکید کرده اند، سازگار است.

علاوه بر فقر مادی، «فقر قابلیت» و بیکاری سرپرست خانواده در اثر اعتیاد یا بیماری، چرخه ای از استثمار اقتصادی را ایجاد می کند که در آن خیابان عملاً جایگزین نهادهای حمایتی رسمی شده و کودک به ابزاری برای جبران ناتوانی والدین تبدیل می شود (حیدری و همکاران، ۱۴۰۴). وجه متناقض این مضمون، استفاده از خیابان به عنوان «پناهگاه» است. برخی کودکان نه صرفاً برای پول، بلکه برای فرار از محیط پُرتنش و آزاردهنده خانه مانند دعوا و اذیت مادر، به خیابان پناه می آورند. این تجربه در دوران بحران هایی نظیر پاندمی کرونا تشدید شد؛ جایی که خیابان به «خانه دوم» کودکان تبدیل گردید تا از تنش های حاد درون خانه بگریزند، هرچند این فرار آن ها را در معرض خشونت مضاعف مأموران و مخاطرات بهداشتی قرار می داد (اسدپور و همکاران، ۱۴۰۳).

با وجود ادعای استقلال، شکنندگی این استقلال در مواقع بحران مانند بیماری یا شکستگی آشکار می شود، جایی که کودک همچنان مجبور به «اتکا به خانواده» برای کمک و مراقبت است. این وابستگی ناگزیر نشان می دهد که خودمختاری کودکان کار، نه یک انتخاب آزادانه، بلکه «استقلالی از روی اضطرار» است که در صورت فقدان هماهنگی نهادهای مسئول و بودجه کافی برای حمایت های ساختاری، همچنان در بن بست فقر و استثمار باقی می ماند (پورمحمدگلزاری نویر و همکاران، ۱۴۰۲).

درنهایت، زیست جهان کودکان کار نشان دهنده یک «طناب کشی» مداوم میان اجبار خانوادگی و میل به خودمختاری است. خیابان برای این کودکان، هم زمان نقش مأمور استثمار و پناهگاه عاطفی را ایفا می کند، اما تا زمانی که ساختارهای کلان اقتصادی و حمایتی اصلاح نشوند، این استقلال شکننده تنها به بازتولید چرخه محرومیت بین نسلی می انجامد.

«آرزوها و امید» نه تنها رؤیایی برای آینده، بلکه راهبردی حیاتی برای معنابخشی به رنج های امروز و مقاومت در برابر فشارهای ساختاری است. مضمون «آرزوها و امید» به عنوان نیروی پیش برنده در برابر رنج روزانه عمل می کنند. آرزوی تملک موتور کراس و یا خانه حیاط دار، نمادهای قدرت، آزادی و ثبات هستند. بر اساس یافته های پژوهش، این «آرزوها» ابزاری برای زنده ماندن روح و غلبه بر خستگی ناشی از کار طولانی در خیابان محسوب می شوند؛ برای

مثال، آرزوی داشتن موتور کراس نمادی از کنترل بر حرکت و رهایی از فرسودگی و آرزوی «دستی در جیب خود داشتن» تلاشی برای کسب کرامت و مصونیت از تحقیر است. مهم‌تر از آرزوهای مادی، ارتقاء از طریق تحصیل و شغل آبرومند مانند دکتر، مهندس، کارمند است. این آرزوها نمونه بارزی از بُعد «تعهد» در نظریه پیوند اجتماعی هیرشی (۱۹۶۹) است که اتصال به اهداف متعارف جامعه مانند تحصیل و شغل را به عنوان عامل محافظت در برابر انحراف می‌داند. این میل به ارتقای منزلت نشان می‌دهد که علی‌رغم طرد فرهنگی و اجتماعی، کودکان همچنان پیوندهای خود را با نظام ارزشی جامعه حفظ کرده‌اند (پورمحمدگلزاری نوبر و همکاران، ۱۴۰۲).

این مضمون از نظریه «تاب‌آوری» منسن (۲۰۰۱) حمایت می‌کند، زیرا منابع قدرت و توانایی کودکان برای حفظ امید و هدف‌گذاری در آینده را نشان می‌دهد. بالاترین شکل تاب‌آوری، آرزوی «حامی شدن» است؛ مانند آرزوی ایمان که می‌خواهد به کودکانی شبیه خودش «کمک مالی» کند. این‌گذار از نقش «قربانی» به نقش «قهرمان و حامی»، بازنمایی عاملیت کودکان در بازتعریف هویت در برابر نگاه ننگ‌آلود جامعه است (حیدری و همکاران، ۱۴۰۴). همچنین، آرزوهای غیرفردی مانند آزادی پدر از زندان یا شفای پدر، نشان‌دهنده اولویت بخشی به ثبات خانوادگی بر اهداف شخصی است.

درنهایت، ساختار بنیادی «تجربه زیسته» کودکان کار منجر به برساخت مضمون نهایی «زندگی در حاشیه توقف» گردید. این مطالعه با تمرکز بر شهر یاسوج که دارای پویایی‌های اجتماعی - اقتصادی متفاوتی از کلان‌شهرهاست، توانست پیچیدگی‌هایی را آشکار سازد که هم عوامل «آسیب‌زا» مانند «طرد اجتماعی» و «مشقت فیزیکی» و هم عوامل «کنشگرانه» مانند «خودمختاری» و «امید» را به صورت هم‌زمان تحلیل کند. این کودکان به‌طور هم‌زمان، «قربانی» و «کنشگر» هستند؛ از یک سو، نظام ساختاری و تنگدستی، آن‌ها را به خیابان می‌راند اما از سوی دیگر، آن‌ها با استفاده از راهبرد «زرنگ‌بودن»، کار خود را اعتبار می‌بخشند و از امید به آینده به عنوان ابزاری برای تحمل رنج روزمره بهره می‌گیرند.

در کلان‌شهرها، کودک کار اغلب در دل اقتصاد غیررسمی گسترده، در بستر مهاجرت، حاشیه‌نشینی، فقر متراکم و گاه شبکه‌های واسطه‌ای و استثمار دیده می‌شود. اما در یاسوج، کودک کار بیش‌تر در دل یک اقتصاد محلی شکننده ظاهر می‌شود؛ اقتصادی که اگرچه در جغرافیای استانی نفت خیز قرار دارد، اما در سطح زندگی روزمره بسیاری از خانوارها، هنوز نتوانسته امنیت معیشتی پایدار ایجاد کند. خانوارهای زیادی هنوز زیر پوشش نهادهای

حمایتی چون کمیته امداد و دیگر سازوکارهای حمایتی قرار دارند و برای تأمین زندگی روزمره خود با تنگنا مواجه اند.

کودک کار به عنوان بخشی از راهبرد بقای خانواده وارد فعالیت می شود. او به خیابان می آید، به پمپ بنزین می آید، پشت چراغ می ایستد، نه لزوماً چون خانواده او فروپاشیده یا در شبکه ای باندی گرفتار شده، بلکه چون اقتصاد خانواده تاب آوری کافی ندارد. کودک، نقش او کوچک به نظر می رسد، اما در معادله معیشت خانواده، همین درآمدهای خرد می توانند اثرگذار باشند. کودک کار در یاسوج تنها یک کارگر خیابانی نیست؛ او هم زمان فرزند یک خانواده، عضو یک طایفه یا شبکه خویشاوندی، دانش آموز یک مدرسه و چهره ای آشنا در محله است. در کلان شهر، فاصله طبقاتی در بی نامی و ازدحام پنهان می شود؛ اما اینجا، فاصله طبقاتی ممکن است در دل آشنایی رخ دهد. کودک ممکن است مشتری را بشناسد، یا برعکس، مشتری خانواده کودک را بشناسد. اینجا، کارکردن فقط یک فعالیت اقتصادی نیست؛ یک تجربه عاطفی و اجتماعی هم هست، آمیخته با احساس شرم، مسئولیت، بلوغ زودرس و گاه نوعی سکوت سنگین که کودک را وادار می کند خیلی زودتر از سن خود، منطق زندگی بزرگسالانه را بفهمد. با این وصف، کودکان کار در یاسوج را نه صرفاً به عنوان کودکی در حال فروش، بلکه به عنوان سوژه ای اجتماعی باید دید که زندگی اش در مرز میان تعلق و محرومیت، دیده شدن و نادیده ماندن، حرکت و توقف شکل گرفته است. زندگی او، واقعاً، در حاشیه توقف می گذرد.

پیشنهادهای کاربردی

با استناد به نتایج پژوهش و به منظور کاهش فشارهای ناشی از «زندگی در حاشیه توقف»، راهکارهای زیر پیشنهاد می شوند:

- تقویت حمایت های اجتماعی ساختاری: پیشنهاد می گردد نهادهای متولی با ارائه حمایت های ساختاری از گروه های کم درآمد جامعه، کاهش فقر، تقلیل بیکاری، حمایت در شرایط بیماری و بیکاری و زندان، از اجبار کودکان برای ایفای زود هنگام «نقش سرپرست» جلوگیری کنند.

- آموزش مهارت های روان شناختی و تاب آوری: با توجه به اهمیت «مهارت» در مدیریت چالش های زیستی، آموزش مثبت اندیشی و ارتقای عزت نفس به کودکان، توسط مراکز مددکاری ضرورت می یابد. این امر توانایی آن ها در مقابله با دشواری ها و مدیریت آن ها در جهت بازگشت به زندگی را افزایش یابد.

- مدیریت فضاهای فراغتی و آموزشی: ایجاد کانون‌های مهارتی و تفریحی رایگان در مناطق حاشیه‌نشین یا سوج پیشنهاد می‌شود تا با جایگزینی فعالیت‌های سازنده، از «جنایی سازی بقا» و جذب کودکان به خرده‌فرهنگ‌های انحرافی خیابان پیشگیری شود.

- تسهیل دسترسی به ابزارهای نوین آموزشی: با الگوگیری از نقش فضای مجازی در پیوند اجتماعی، فراهم آوردن زیرساخت‌های آموزش دیجیتال برای کودکان کار می‌تواند پیوند آن‌ها را با «تعهدات تحصیلی» حفظ کرده و از ریزش آن‌ها به لایه‌های زیرزمینی اقتصاد غیررسمی جلوگیری کند.

محدودیت‌های پژوهش

انجام این پژوهش با چالش‌هایی مشابه با مطالعات گروه‌های حساس اجتماعی روبرو بوده است:

- دشواری در جلب اعتماد و دسترسی: کودکان کار به دلیل ترس از شناسایی توسط مأموران یا برچسب‌زنی جامعه، در ابتدا نسبت به مشارکت در تحقیق مقاومت و بی‌اعتمادی نشان می‌دادند که فرآیند اعتمادپذیری را زمان‌بر می‌کرد.

- ناپایداری در هماهنگی‌های زمانی: به دلیل ماهیت کار خیابانی و اولویت کسب درآمد برای مشارکت‌کنندگان، بسیاری از جلسات مصاحبه به دلیل موارد غیرمترقبه در محیط کار کودک یا تغییر در ساعات فعالیت آن‌ها، با تأخیر یا جابجایی‌های مکرر مواجه می‌شد.

- محدودیت در تعمیم یافته‌ها: با توجه به ماهیت کیفی پژوهش و تمرکز بر بافت خاص شهر یاسوج و همچنین سطح تحصیلی متفاوت مشارکت‌کنندگان، باید در تعمیم نتایج به سایر شهرها یا فرهنگ‌های متفاوت، با احتیاط عمل کرد.

ملاحظات اخلاقی

در این پژوهش، کلیه ملاحظات اخلاقی رعایت گردید. کودکان، آگاهانه و همراه با رضایت، در تحقیق مشارکت نمودند، مکان مصاحبه و مدت زمان مصاحبه، بر اساس نظر آن‌ها مشخص گردید و یافته‌ها بدون هیچ سوگیری گزارش شدند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان مقاله از کودکان بزرگوار که بزرگ‌منشانه دعوت به مشارکت در تحقیق را پذیرفتند و انجام این پژوهش را ممکن ساختند، تقدیر و تشکر می‌کنند.

تضاد منافع

نویسندگان این مقاله هیچ‌گونه تضاد منافع‌ای ندارند.

۷. منابع

- احمدی، سیروس، مختاری، مریم و جم‌نژاد، سیمین. (۱۴۰۳). مطالعه جامعه‌شناختی تنهایی در بین سالمندان در شهر شیراز: یک نظریه زمینه‌ای. مسائل اجتماعی ایران، ۱۵(۳)، ۹-۴۸. doi: 10.61186/jspi.15.3.9
- احمدی، کامیل. (۱۴۰۲). زمینه‌ها و پیامدهای زباله‌گردی: مطالعه درباره زباله‌گردی کودکان در محیط جغرافیایی شهر تهران و حومه. جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۳(۵۰)، ۶۹-۸۸. doi: 10.22034/jgeoq.2024.278617.2995
- اسدپور عهدیه، رایان پورراضیه، اسالم نژاد گیلوئی، مونا (۱۴۰۳). کاوش تجربه کودکان کار خیابانی شهر تهران از زیستن در روزگار بیماری همه‌گیر. آموزش بهداشت و ارتقای سلامت؛ ۱۲ (۳): ۲۸۶-۳۰۶. URL: <http://journal.ihepsa.ir/article-۱-۲۸۱۶-fa.html>
- اونق، ناز محمد، قربانی، علیرضا و سوزرهی، مسلم. (۱۴۰۲). بررسی جامعه‌شناختی پدیده کودکان کار (مورد مطالعه: کودکان کار شهرستان مهرستان و بلوچستان). جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۴(۳)، ۶۵-۸۸. doi: 10.22108/jas.2023.136160.2353
- ایمانی، نفیسه و نرسیسیانس، امیلیا. (۱۳۹۰). مطالعه انسان‌شناسانه پدیده کودکان کار خیابانی در شهر کرج. مسائل اجتماعی ایران، ۳(۱)، ۷-۳۲.
- پورمحمدگلزاری نوبر، مژده، ارفع‌نیا، بهشید، افشاری، مریم و تقی‌زاده انصاری، مصطفی (۱۴۰۲). چالش‌های دولت ایران در برابر حقوق کودکان کار با توجه به حقوق بین‌الملل. تحقیقات حقوقی بین‌المللی، ۱۶(۵۹)، ۲۴۷-۲۷۵. <https://www.magiran.com/p2586111>
- پیرخندان، پرپسا، پروین، ستار و سیاهپور، فاطیما. (۱۴۰۰). گونه‌شناسی کار کودکان و آسیب‌های ناشی از آن بر کودکان کار در شهر تهران. پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۸(۲۸)، ۱۱۵-۱۵۸. doi: 10.22054/rjsw.2022.61472.502
- پیروزیان، مهناز، دباغی، حمیده و ترکمان، فرح (۱۴۰۲). غربیه‌هایی پیش چشمان آشنایان: مطالعه جامعه‌شناختی کودکان کار. پژوهش انحرافات و مسائل اجتماعی، ۱۶(۱۹۲-۱۹۱)، <http://noo.rs/Xri5O>
- تلوزاد، محبوبه (۱۳۸۷). آسیب‌شناسی کودکان خیابانی. مجله اجتماعی عرصه. <https://www.nasour.net/1387.04.21/237.html>
- جانقلی، مصطفی (۱۳۸۲). وضعیت کودکان و نوجوانان خیابانی در تهران. در مجموعه مقالات اولین همایش ملی آسیب‌شناسی اجتماعی در ایران (جلد پنجم). تهران: آگه. <https://lib.pnu.ac.ir/dL/search/default.aspx?Term=7158&Field=0&DTC=3>
- حبیب‌پور گتایی، کرم و عطاءاللهی، ندا (۱۴۰۱). سالمندی و بازتولید طرد: مطالعه تجربه سالمندان شهر کرج از طرد در روابط خانوادگی. مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۱۶(۴)، ۲۷-۵۳. <https://doi.org/10.22034/jss.2023.1982905.1750>
- حیدری، محمدرضا، اکبری، حسین، امیرپور، مهناز و مجدلی، علی اکبر (۱۴۰۴). فروپاشی زیست‌کودکانه؛ مطالعه زمینه‌های شکل‌گیری کودکان کار. جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۱۲(۲۵)، ۳۷-۷۸. <https://doi.org/10.22080/ssi.2025.28243.2239>
- سازمان جهانی بهداشت. (۲۰۰۶). کار با کودکان خیابانی: پکیج آموزشی درباره سوء مصرف مواد، سلامت

- جنسی و باروری شامل اچ‌آی وی/ایدز. ژنو: سازمان جهانی بهداشت.
- طلائی، فرهاد، احمدی باب‌اناری، سمیرا و نبوی‌زاده، سیده‌لیلا (۱۳۹۴). تحلیلی بر کار کودک و تأثیر آن بر حق آموزش کودک با تأکید بر برنامه حذف کار کودک بین‌الملل. حقوق بشر، ۱۰ (۱)، ۳-۲۴. <https://civilica.com/doc/601467>
- عامری سیاهویی، فاطمه. (۱۴۰۳). حقوق شهروندی کودکان کار در اسناد بین‌الملل و حقوق ایران. دانشنامه فقه و حقوق تطبیقی، ۲ (۱)، ۱۰۵-۱۲۲. <https://jecjl.com/index.php/jecjl/article/view/57>
- عرشی، ملیحه، سبزی خوشنما، محمد، محمدی، الهام، تکفلی، مرضیه و ایمانی، فرانک (۱۳۹۹). ارزشیابی اثربخشی طرح ملی ساماندهی کودکان خیابانی ایران. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۹ (۴)، ۸۲۷-۸۵۴. <https://doi.org/10.22059/jisr.2020.257928.686>
- عظیم‌زاده اردبیلی، فائزه (۱۳۸۲). پدیده کودکان خیابانی و راهکارهای مقابله با آن. ندای صادق، ۳۱ (۱)، ۲۶۶-۲۴۹. <https://sid.ir/SID.paper/56893/fa>
- کودکان خیابانی در بمبئی و کلکته (۱۳۸۱). دفتر یونیسف در تهران.
- همشهری آنلاین. (۱۴۰۳، ۲۳ خرداد). چند میلیون کودک کار در ایران وجود دارد؟ کد خبر ۸۵۹۳۷۰. <https://www.amshahrionline.ir>
- ملکی، قاسم. (۱۳۸۶). کودکان و نوجوانان خیابانی. تهران: ایبش.
- وامقی، مروّنه؛ دژمان، معصومه؛ رفیعی، حسن؛ و روشنفکر، پیام. (۱۳۹۲). ارزیابی سریع وضعیت کودکان خیابانی در شهر تهران (علل و خطرهای کار کودکان در خیابان). مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۴ (۱)، ۳۳-۵۷. <https://doi.org/10.22059/jisr.2015.55076>
- وامقی، مروّنه، روشنفکر، پیام، دژمان، معصومه، رفیعی، حسن و فروزان، آمنه ستاره (۱۳۹۴). بررسی ترکیبی و ارزیابی سریع وضعیت کودکان خیابانی و ویژگی‌های کار آنان در تهران. مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۶ (۲)، ۳۹۱-۴۱۶. <https://doi.org/10.22059/ijsp.2015.58570>
- وامقی، مروّنه، رفیعی، حسن، سجادی، حمیرا و رشیدیان، آرش. (۱۳۹۰). مرور نظام‌مند مطالعات کودکان خیابانی در دهه اخیر در ایران: عوامل خانوادگی مرتبط و پیامدهای خیابانی شدن کودکان. مسائل اجتماعی ایران (دانشگاه خوارزمی)، ۲ (۱)، ۱-۱۲. <https://sid.ir/paper/384871/fa>
- یونیسف. (۱۳۸۱). بررسی وضعیت کودکان خیابانی در تهران. تهران: دفتر یونیسف در ایران.
- Ahad, M. D., Parry, Y. K., Willis, E., & Ullah, S. (2025). Child maltreatment and psycho-social impairments among child laborers in rural Bangladesh. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 60(3), 763-770.
- Agyemang, E. K., Forkuor, J. B., & Obeng, B. (2020). Street begging practices. *Journal of Social Development in Africa*, 35(2), 60-90.
- Aliyu, A. A., & Kayode, O. J. (2024). The phenomenology of street children: A study of survival strategies in northern Nigeria. *Journal of Developing Societies*, 40(1), 112-134.
- Aliyu, M. K., & Kayode, J. T. (2024). Street begging among school age children and social protection policy in southwestern, Nigeria. *Global Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*, 12, 1-32.
- Aptekar, L., & Stoecklin, D. (2014). Street children and homeless youth: A cross-cultural perspective. Springer.

- Bandura, A. (1977). Social learning theory. Prentice Hall.
- Bekik, M. E. (2024). Child labour and the effectiveness of the ILO's program ending child labour by 2025. *Sosyolojik Düşün*, 9(3), 298–325.
- Catch, T., & Chikoko, W. (2023). Begging as a livelihood strategy: A case of street children of the Harare central business district in Zimbabwe. *Ngenani*, 2(1&2), 9–35.
- Goyal, A. (2025). Children at work: A global analysis of child labor trends and regional realities. *International Journal of Economics and Management Studies*, 12(6), 39–46.
- Hirschi, T. (1969). Causes of delinquency. University of California Press.
- Imoudi, T. (2024). Rethinking urban poverty: The educational and psychological dimensions of begging in Pekanbaru. *EDUCATION: Journal of Education Research and Review*.
- Khatun, A., Rahman, M. M., & Akter, T. (2023). Mental health vulnerabilities of street children in Dhaka, Bangladesh: A qualitative inquiry. *Children and Youth Services Review*, 145, Article 106789.
- Lewis, O. (1966). The culture of poverty. *Scientific American*, 215(4), 19–25.
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227–238.
- Moran, R., & Moura Castro, C. de. (1997). Street children and the Inter-American Development Bank: Lessons from Brazil. Inter-American Development Bank.
- National Commission for Women. (2024). From stolen lives to freedom: The fight against human trafficking. Government of India.
- National drive to curb street begging by Almajiri in contemporary northern Nigeria. (2020). *Quest Journal of Research in Humanities and Social Science*, 13, 189–195.
- Neville, A. (2007). Amartya K. Sen and social exclusion. *Development in Practice*, 17(2), 249–255.
- Rezazadeh, M. (2022). Empty hands and solitude: A grounded theory study of begging in Mashhad. *International Journal of Sociology and Anthropology*, 14(2), 55–65.
- UNICEF. (2025). Child labor. <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-labour>.
- Walker, A., & Walker, C. (Eds.). (1997). Britain divided: The growth of social exclusion in the 1980s and 1990s. Child Poverty Action Group.

References [in Persian]

- Ahmadi, S., Mokhtari, M., & Jamnejad, S. (2024). Sociological study of loneliness among the elderly in Shiraz: A grounded theory. *Social Problems of Iran*, 15(3), 9–48. [in Persian]
- Ahmady, K. (2023). Contexts and consequences of littering: A study on children's littering in the geographical environment of Tehran and its suburbs. *Geography and Regional Planning*, 13(50), 69–88. [in Persian]
- Ameri Siahoei, F. (2024). Citizenship rights of working children in international documents and Iranian law. *The Encyclopedia of Comparative Jurisprudence and Law*, 2(1), 105–122. [in Persian]
- Arshi, M., Sabzi Khoshnami, M., Mohammadi, E., Takaffoli, M., & Imani, F. (2020). Evaluating effectiveness of street children managing plan of Iran. *Social Studies and Research in Iran*, 9(4), 827–854. [in Persian]
- Asadpour, A., Rayanpour, R., & Asalemnejad Gilevaei, M. (2024). Exploring the experience of street-working children in Tehran during the pandemic. *Iran Journal of Health Education & Health Promotion*, 12(3), 286–306. [in Persian]

- Azimzadeh Ardebili, F. (2003). The phenomenon of street children and solutions to deal with it. Nedaye Sadeq. (31),
- Ghassemzadeh, F. (2003). Tehran street children. Social Welfare, 2(7), 249-266. [in Persian]
- Habibpour Gatabi, K., & Ataollahi, N. (2023). Aging and the reproduction of exclusion: A study of the experience of the elderly in Karaj city from exclusion in family relationships. Journal of Iranian Social Studies, 16(4), 27-53. [in Persian]
- Hamshahri Online. (2024, June 12). How many million child laborers are there in Iran? (News Code: 859370). <https://www.hamshahrionline.ir> [in Persian]
- Heydari, M. R., Akbari, H., Amirpour, M., & Majdi, A. A. (2025). The collapse of childhood life: A grounded study on the formation of child labor. Sociology of Social Institutions, 12(25), 37-78[in Persian].
- Imani, N., & Nersisians, E. (2011). An anthropological study of the phenomenon of street child labor in the city of Karaj. Social Issues of Iran, 3(1), 7-32. [in Persian]
- Jangholi, M. (2003). The situation of street children and adolescents in Tehran. In Proceedings of the first national conference on social pathology in Iran (Vol. 5). Tehran: Agah Publications. [in Persian]
- Maleki, G. (2007). Street children and adolescents. Tehran: Eyyezh Publications. [in Persian]
- Ounagh, N., Ghorbani, A., & Sorzahi, M. (2023). Analysis of social factors affecting the phenomenon of working children in Mehrestan city. Journal of Applied Sociology, 34(3), 65-88. [in Persian]
- Pirkhandan, P., Parvin, S., & Siahpour, F. (2021). Typology of child labour and work-related injuries to working children in Tehran. Journal of Social Work Research, 8(28), 115-158. [in Persian]
- Piroozian, M., Dabbaghi, H., & Torkaman, F. (2023). Strangers before the eyes of acquaintances (A sociological study of child labor). Research on Deviance and Social, 9, 161-192. [in Persian]
- Pourmohammad Golzari Nobar, M., Arfaenia, B., Afshari, M., & Taghizadeh Ansari, M. (2023). Iran's challenges on the rights of child labor according to the international law. International Legal Research Journal, 16(59), 247-275. [in Persian]
- Talei, F., Ahmadi Bab Anari, S., & Nabizadeh, S. L. (2015). An analysis of child labor and its impact on the child's right to education with emphasis on the International Program on the Elimination of Child Labor. [in Persian]
- Teluzad, M. (2008, July 11). Pathology of street children. Arena Social Magazine. <https://www.nasour.net/1387.04.21/237.html> [in Persian]
- UNICEF. (2002). Assessment of the situation of street children in Tehran. Tehran: UNICEF Iran Office. [in Persian]
- Vameghi, M., Dejman, M., Rafiey, H., & Roshanfekr, P. (2015). Rapid assessment of Tehran's street children situation, 1393: Factors and risks of children's street working. Social Studies and Research in Iran, 4(1), 33-57. [in Persian]
- Vameghi, M., Rafiei, H., Sajadi, H., & Rashidian, A. (2011). Relevant family factors and consequences of streetization of children. Social Problems of Iran, 2(1), 135-166. [in Persian]
- Vameghi, M., Roshanfekr, P., Dejman, M., Rafie, H., & Forouzan, A. (2015). An assessment of street children and their working characteristics in Tehran. Journal of Social Problems of Iran, 6(2), 391-416[in Persian].
- World Health Organization. (2006). Working with street children: A training package on substance use, sexual and reproductive health including HIV/AIDS. Geneva: World Health Organization. [in Persian]